

SAMENVATTING

Homo-organisaties als stichting de Kringen hebben moeite jongeren onder achttien jaar te bereiken, terwijl de indruk bestaat dat organisaties juist voor die leeftijdsgroep wel van betekenis kunnen zijn. Om aandacht aan dit probleem te geven, heeft stichting de Kringen de Wetenschapswinkel in Nijmegen gevraagd onderzoek te doen naar de belevingswereld van homojongeren. Het doel van stichting de Kringen was daarbij dat zij de benaderingswijze van jongeren beter af kon stemmen op de behoeften van die jongeren.

Dit onderzoek is gericht op de vraag waarom jongeren zo'n moeite hebben om zich met de activiteiten van homo-organisaties bezig te houden. Omdat veel van die activiteiten gezien worden als gericht op het verlichten van problemen, wordt vooral ingegaan op de vraag hoe respondenten praten over problemen die zij ervaren met hun seksualiteit. Ondanks een toenemende tolerantie ten aanzien van homoseksualiteit blijken veel respondenten moeite te hebben met hun seksuele voorkeur. Daarnaast reageren sommige ouders en vrienden soms intolerant op hun coming out, al zijn deze uitingen meestal niet erg expliciet in hun afwijzing van homoseksualiteit.

Het belangrijkste resultaat van het onderzoek is dat de respondenten problemen die zij zouden kunnen hebben met hun homoseksualiteit trivialisieren. Het gaat dan met name om (mogelijk) intolerante reacties van anderen. De respondenten presenteren die meestal als niet relevant voor zichzelf. Soms maken zij wèl een probleem van intolerantie. Dat gebeurt echter alleen als intolerantie in het algemeen ter sprake komt.

Deproblematiseren helpt de jongeren zich als 'normale homo's' te kunnen presenteren. Het past niet in dat beeld van 'normaliteit' als je problemen hebt met je homoseksualiteit. Daarnaast benadrukken de geïnterviewde jongeren de eigen 'normaliteit' door afwijkingen daarvan af te wijzen als 'extreem', 'overdreven' gedrag. Het gaat dan om stereotype homo-beelden als de verwijfde man die met elke andere man die hij kan vinden het bed induikt en de overdreven mannelijke vrouw.

Dat de respondenten op die manier met hun homoseksualiteit omgaan heeft politieke consequenties. De geïnterviewde jongeren stellen 'normaliteit' niet ter discussie, maar zetten die juist in om afstand te nemen van 'extreem' gedrag. Dit heeft als gevolg dat de bestaande seksuele orde eerder gehandhaafd blijft, dan dat die uitgedaagd of veranderd wordt door deze jongeren.

Dat de geïnterviewde jongeren zich over het algemeen zo onopvallend opstellen, heeft te maken met een paradoxale situatie waarin zij zich bevinden. Als zij zich duidelijk als homo of lesbienne zouden profileren, zouden ze grote kans lopen buitengesloten te worden door hun leeftijdgenoten. Zo onopvallend mogelijk door het leven te gaan, heeft echter ook negatieve gevolgen. Daardoor zijn homojongeren vaak onzichtbaar voor elkaar, wat tot gevoelens van eenzaamheid kan leiden.

Homo-organisaties zouden voor de manier waarop zij jongeren benaderen goed na moeten denken over de doelstelling die hebben in de richting van jongeren. De organisaties zouden zich bewust moeten zijn van deze paradoxale situatie waarin homojongeren verkeren. Ze zouden zoveel mogelijk aan moeten sluiten bij de belevingswereld van de jongeren zelf. Daarmee zouden ze ook zoveel mogelijk verbonden moeten zijn aan de bestaande jongeren-

culturen, en zich zo weinig mogelijk als 'anders' profileren.

INHOUD

SAMENVATTING	2
INHOUD	4
VOORWOORD	6
INLEIDING	8
1.1. HET BELANG VAN JONGEREN VOOR HOMO-ORGANISATIES, EN ANDERSOM	8
1.2. PROBLEMEN VAN HOMOJONGEREN	9
1.3. EERDER ONDERZOEK	9
1.4. DE ONDERZOEKSVRAAG	10
METHODE	11
2.1. DISCURSIEVE PSYCHOLOGIE	11
2.2. DIT ONDERZOEK: THEORIE	12
2.3. DIT ONDERZOEK: PRAKTIJK	12
HOMO-ORGANISATIES: WAAROM NIET	14
PROBLEMEN? GEEN PROBLEEM!⁴	17
4.1. INTOLERANTIE	17
4.2. ANGST VOOR INTOLERANTIE	18
4.3. ACCEPTATIE DOOR ZICHZELF	19
4.4. PROBLEMEN OF GEEN PROBLEMEN?	20
4.5. DEPROBLEMATISEREN	20
4.6. GRENZEN AAN HET DEPROBLEMATISERENDE VERTOOG	23
EEN 'NORMALE HOMO' ZIJN	25
5.1. DE NORMALE HOMO	25
5.2. EXTREEM OF NORMAAL?	25

5.3. WAT IS NORMAAL?	26
5.4. TOLERANTIE ALS NORM	28
5.5. TOLERANTIE TEN OPZICHTE VAN DE RESPONDENTEN	28
CONCLUSIE	30
<hr/>	
6.1. POLITIEKE CONSEQUENTIES	30
6.2. DE SEKSUELE ORDE	31
6.3. DE PARADOX VAN TOLERANTIE	31
6.4. CONSEQUENTIES VOOR HOMO-ORGANISATIES EN AANBEVELINGEN	32
NOTEN	35
<hr/>	
REFERENTIELIJST	37
<hr/>	

VOORWOORD

Stichting *de Kringen* heeft eind 1996 de Wetenschapswinkel gevraagd om de belevingswereld van homoseksuele jongeren onder de achttien jaar in beeld te brengen. Stichting *de Kringen* is een vereniging van praatgroepen voor homo's en lesbiennes die in huiskamerverband bij elkaar komen. Naast kringen voor ouderen wordt ook een groeiend aantal kringen voor jongeren opgezet. Over het algemeen komen daar echter maar weinig tieners op af en ligt de gemiddelde leeftijd daar ruim boven de twintig. Als er al tieners op de Kringen afkomen, haken zij vaak snel weer af. Desalniettemin bestaat binnen de Kringen de indruk dat een dergelijke organisatie ook (en misschien wel *juist*) voor deze jonge groep een rol kan spelen in de ontwikkeling van een positief homoseksueel zelfbeeld. Terwijl jongeren steeds meer en steeds vroeger voor hun homoseksualiteit lijken uit te komen, blijken de Kringen weinig jongeren aan zich te kunnen binden. De vraag is waarom dat zo is.

Over homoseksuele adolescenten in het Nederland van vandaag de dag bleek vrij weinig bekend te zijn, zodat besloten werd om de Wetenschapswinkel te Nijmegen te vragen een onderzoek uit te voeren naar de belevingswereld van deze jongeren. Er werd expliciet voor gekozen het onderzoek niet alleen te richten op wat organisaties als de Kringen voor jongeren kunnen doen, maar om aandacht te geven aan alle gevoelens en praktijken van die jongeren ten aanzien van hun homoseksualiteit. Op deze manier hoopten de Kringen enig inzicht te krijgen in de kwestie hoe zij jongeren zouden moeten benaderen en wat de behoeften van die jongeren zijn.

Graag wil ik al diegenen bedanken die bij het onderzoeksproject betrokken zijn geweest. In de eerste plaats geldt dat natuurlijk voor de jongeren die ik heb mogen interviewen. Ik dank hen voor hun openhartigheid en degenen bij wie het gesprek thuis plaatsvond voor hun gastvrijheid. Ik hoop dat jullie er zelf ook iets aan (gehad) hebben. Het gaat tenslotte om jullie!

Vervolgens wil ik degenen bedanken die zich actief met de inhoud van het onderzoek hebben beziggehouden. Dat zijn met name mijn twee begeleiders, Stefan Dudink van lesbische en homostudies en Paul Voestermans van cultuur- en godsdienstpsychologie. Daarnaast dank aan de denktank van de Kringen die het hele proces hebben begeleid; Patrick Huisman, Axelle de Roy, Wim Westerman en vooral Boy Menist. En tot slot wil ik de bemiddelaars van de Wetenschapswinkel danken: Mirjam Smulders, Geeske Hoogenboezem en Ludo Bok.

Verder zijn er nog een heleboel mensen die mij hebben geholpen door naar al mijn verhalen te luisteren over mijn onderzoek en kritische vragen te stellen. Zij hebben mij voortdurend gestimuleerd om goed na te blijven denken over waar ik nou eigenlijk mee bezig was. Met name Wytske, Cor, Silvia, Ghita en Ben verdienen het om hier expliciet genoemd te worden.

Naast hun inhoudelijke bijdrage aan het onderzoek ben ik de Wetenschapswinkel en de Kringen veel dank verschuldigd voor hun organisatorische en financiële ondersteuning van het project. Ook stichting de Trut wil ik danken voor haar financiële bijdrage.

Dan kom ik tot slot bij degene die het allermeeft mijn dank verdient, Thea. De dage-

lijkse begeleiding was eigenlijk in jouw handen (zonder de inspanningen van Stefan en Paul tekort te willen doen). Je hebt mij steeds inhoudelijk scherp gehouden (soms zelfs tot ik er radeloos van werd), maar mij tegelijk ook op persoonlijk vlak de hele tijd door dik en dun gesteund. Dank je wel.

Hoofdstuk 1

INLEIDING

Voor homo-organisaties in Nederland is het moeilijk jonge lesbiennes en homo's te bereiken en aan zich te binden. Er zijn maar weinig tieners lid van dergelijke organisaties, ondanks het feit dat deze organisaties ook activiteiten specifiek op jongeren richten. Het is niet zo dat er geen homojongeren bestaan, voor wie dergelijke activiteiten mogelijkwijze interessant zouden kunnen zijn¹. De meeste lesbiennes en homo's worden zich bewust van hun homoseksualiteit tijdens de tienerjaren. In een grootschalig vergelijkend onderzoek onder 500 jongeren, waaronder 108 lesbische meisjes en 159 homoseksuele jongens, vond Sanders al in 1977 dat de meisjes gemiddeld 16 waren en de jongens gemiddeld 13 als ze voor het eerst merkten dat ze op iemand vielen van hetzelfde geslacht. Later onderzoek (Van Steenderen, 1987; Newman en Muzzonigro, 1993) suggereert dat die leeftijden nog lager zijn komen te liggen.

1.1. Het belang van jongeren voor homo-organisaties, en andersom

Als jonge homoseksuelen klaarblijkelijk geen behoefte hebben aan deelname aan dergelijke activiteiten, is het de vraag waarom het voor homo-organisaties überhaupt van belang is om toch jongeren bij hun activiteiten te betrekken. Er zijn twee belangen te onderscheiden. Aan de ene kant bestaat het idee dat de jongere zelf er baat bij kan hebben om met andere homo's of lesbiennes in contact te komen. Op die manier kunnen die jongeren leren op een positieve manier met hun homoseksualiteit om te gaan. Anthony Giddens (1991; Cockx, 1998) noemt dat de 'levenspolitiek' van die jongeren. Aan de andere kant heeft de homobeweging voortdurend nieuwe mensen nodig om op te kunnen komen voor de emancipatie van homo's en lesbiennes. Dit is wat Giddens 'emancipatoire politiek' noemt.

Hoewel homojongeren niet veel op homo-organisaties afkomen, is het misschien toch zo dat organisaties wel iets voor die jongeren zouden kunnen betekenen. Zij organiseren ondermeer activiteiten voor jongeren om hun tot steun te zijn tijdens hun coming-out (wat in het Nederlands ook wel 'kleur bekennen' is genoemd). Zo organiseren zij praatgroepen, dansavonden en andere activiteiten. Het eerste onderzoek in Nederland dat de suggestie deed dat homo-organisaties een belangrijke rol konden spelen in de ontwikkeling van een positief zelfbeeld bij homoseksuele jongeren was het eerder genoemde onderzoek van Sanders uit 1977. Hij onderscheidde drie functies die organisaties konden hebben voor homojongeren:

- Een platform bieden waar zij hun ervaringen en gevoelens kunnen bespreken;
- Hen leren om met vijandigheid tegen homoseksualiteit om te gaan;
- De mogelijkheid bieden om vrienden of partners te vinden.

Het belang van organisaties voor het ontwikkelen van een positieve houding bij homoseksuele jongeren tegenover (hun eigen) homoseksualiteit en van zelfwaardering werd pas later benadrukt. Zo zijn organisaties voor homo's en lesbiennes een platform waar de betekenis van het homo- of lesbisch zijn voortdurend wordt gecreëerd en doorgegeven (Hekma, 1994) en waar "positieve, zelfverzekerde homoseksuele, lesbische en biseksuele rolmodellen" worden ver-

schaft (Rotheram-Borus en Fernandez, 1995).

1.2. Problemen van homojongeren

Bij de uiteenzetting van het belang dat homo-organisaties kunnen hebben voor jonge homoseksuelen, is de veronderstelling dat homoseksualiteit iets problematisch is in onze samenleving². Goggin (1993) zegt het als volgt: “[O]pgroeien terwijl je je ervan bewust bent dat je op je eigen geslacht valt, is ontegenzeggelijk een enorme persoonlijke opgave tegenover een wijdverbreid sociaal stigma”. In tegenstelling tot heteroseksuele jongeren, hebben homoseksuele adolescenten het moeilijke proces van coming out door te maken. Tijdens hun jeugd hebben ze geleerd negatief te denken over homoseksualiteit. Op het moment dat ze erachter komen dat ze zelf homoseksuele gevoelens hebben, moeten deze “negatieve opinies over homoseksualiteit [...] getransformeerd worden in positieve” (Hekma, 1994). Tegelijkertijd lopen ze continu het risico gestigmatiseerd en gediscrimineerd te worden door anderen, wanneer deze erachter komen dat zij homoseksuele gevoelens hebben.

De intolerantie lijkt echter minder te worden. De Nederlanders worden over het algemeen – en ook door zichzelf – beschouwd als een tolerant volk (Savin-Williams, 1990; Segal, 1998). Dit zou kunnen betekenen dat de huidige generatie jonge homoseksuelen niet zoveel problemen heeft met haar homoseksualiteit als eerdere generaties. Recente publicaties in de Nederlandse media dragen dit beeld ook uit³. Desondanks is in een aantal recente onderzoeken aangetoond dat een positieve houding tegenover homoseksualiteit misschien toch niet zo algemeen is in Nederland als men zou verwachten. Deze onderzoeken beschrijven uitingen van vooroordelen en intolerantie voor verschillende terreinen als sport (Hekma, 1994a), het leger (Ketting en Soesbeek, 1992) en op scholen (Van Overbeek en Renkens, 1998). Zoals Bozett en Sussman (1990) echter betogen, is voor lesbische meisjes en homoseksuele jongens hun waarneming van reacties op homoseksualiteit belangrijker dan de ‘feitelijke’ reacties. Daarom moet de ervaring van de adolescenten zelf centraal staan in een onderzoek naar hun problemen.

1.3. Eerder onderzoek

Hoewel er veel gepubliceerd is over hoe homoseksuele adolescenten uit de kast komen en de fasen die zij daarbij doorlopen, is er maar heel weinig gedetailleerd onderzoek gedaan naar de ervaring van deze jongeren. Het meeste onderzoek dat gedaan is bij adolescenten was retrospectief van aard, waarbij interviews werden gehouden met oudere homo’s (en soms met lesbiennes) over hun vroegere ervaringen. Deze benadering heeft zijn beperkingen. De manier waarop jongeren over hun homoseksualiteit praten zou wel eens heel anders kunnen zijn dan de manier waarop ze er op latere leeftijd over praten (zelfs als ze maar een paar jaar ouder zijn). Daarnaast zou het heel goed zo kunnen zijn dat de huidige generatie van homoseksuele jongeren veranderd is vergeleken met eerdere generaties, en dat zij daarom een heel andere betekenis hechten aan (hun) homoseksualiteit (Herdt, 1989; Savin-Williams, 1990; Kersten, 1991).

De paar onderzoeken die al eerder zijn verschenen over de ervaring van homoseksuele jongeren waren niet zozeer gericht op de manier waarop tieners over problemen praatten die met hun homoseksualiteit te maken hadden. Deze onderzoeken gingen erover hoe homoseksuele jongeren een positieve homoseksuele identiteit verwerven ondanks de vooroordelen en intolerantie die bestaan in de maatschappij tegenover homo’s en lesbiennes (bijv. Van Steenderen, 1987). Het problematische karakter van homoseksualiteit was daarmee al verondersteld. Als die intolerantie tegenover homoseksualiteit aan het verdwijnen is, kunnen deze pro-

blemen echter niet meer als vanzelfsprekend worden aangenomen. Ook voor homo-organisaties zou deze ontwikkeling gevolgen hebben voor de manier waarop zij zich tot jonge lesbiennes en homo's zouden moeten richten.

1.4. De onderzoeksvraag

Het doel van dit onderzoek is om aanbevelingen te doen aan homo-organisaties met betrekking tot de vraag hoe zij het beste homojongeren kunnen benaderen als ze die bij hun activiteiten willen betrekken. De centrale vraag is: Hoe komt het dat jonge lesbiennes en homo's niet makkelijk lid worden van homo-organisaties? Deze vraag wordt onderzocht aan de hand van de volgende sub-vragen: Bestaat er onder jongeren sowieso behoefte aan georganiseerd contact met andere homo's en lesbiennes? En zo ja, waar bestaat die behoefte dan uit?

Als de respondenten alleen bevraagd zouden worden over hun houding tegenover homo-organisaties zou het onderzoek waarschijnlijk niet veel meer opleveren dan een bevestiging van het feit dat jongeren inderdaad geen behoefte aan georganiseerd contact hebben. Om die reden heeft het onderzoek een bredere focus. Omdat problemen die jonge homoseksuelen met hun seksualiteit hebben, vaak genoemd worden als reden om lid te worden van homo-organisaties, zal vooral ingegaan worden op de manier waarop de betrokken jongeren over eventuele problemen praten. Het gaat daarbij zowel om levenspolitieke kwesties (bijvoorbeeld hoe jongeren hun homoseksualiteit willen vormgeven) als om emancipatoir-politieke kwesties (hoe de respondenten denken over de positie van homo's en lesbiennes in de samenleving). De vraag daarbij is *of* de respondenten überhaupt nog problemen ervaren met hun homoseksualiteit.

Hoofdstuk 2

METHODE

2.1. Discursieve psychologie

Een probleem voor een onderzoek dat probeert de ervaring van respondenten te begrijpen, is dat ervaring als zodanig niet direct toegankelijk is (Potter en Wetherell, 1987; Edwards, 1997; Baerveldt en Verheggen, in press). De onderzoeker kan niet in de ‘hoofden’ van zijn respondenten kijken. Het enige wat een onderzoeker wel kan doen, is kijken naar wat de respondenten over hun gevoelens en ervaringen vertellen. Wat zij daarover vertellen kan echter niet automatisch worden beschouwd als een correcte weergave van een ‘innerlijke toestand’. Respondenten hoeven niet noodzakelijkerwijze in staat te zijn om hun gevoelens en motieven onder woorden te brengen (zie bijvoorbeeld Nisbett en Wilson, 1977; Van Lankveld, 1996).

Discursieve psychologie (Potter en Wetherell, 1987; Edwards en Potter, 1992; Edwards, 1997), een hedendaagse sociaal-constructivistische stroming binnen de sociale psychologie, biedt een methode om gesprekken (en andere teksten) te analyseren, zonder er automatisch van uit te gaan dat datgene wat mensen over zichzelf zeggen ook waar is. Het gaat er namelijk in een discursieve analyse niet om of datgene wat iemand zegt waar is of niet, maar om de vraag waarom iemand iets op een bepaalde manier zegt in een bepaalde context (Wetherell, in press). De analyse is dan niet in de eerste plaats gericht op de informatie die door de respondent gegeven wordt, maar op de betekenis die door hem of haar wordt geconstrueerd.

Binnen de discursieve psychologie wordt taal (in navolging van taalfilosofen als Austin en Grice) opgevat als een sociale handeling in plaats van als een simpele weergave van de werkelijkheid. Een discursieve analyse is gericht op de manier waarop mensen in interactie een werkelijkheid construeren in plaats van beschrijven. Daarbij is het vooral van belang om naar implicaties van uitdrukkingen te kijken. Als een respondent bijvoorbeeld zegt dat haar ouders goed reageerden op haar coming out, dan impliceert zij daarmee dat haar ouders ook minder goed hadden kunnen reageren. Als dat niet zo zou zijn, zou het namelijk niet nodig zijn om dat überhaupt te zeggen. Vervolgens kan worden doorgevraagd over wat ‘goed reageren’ dan betekent voor deze respondent.

Deze analysemethode is empirisch, in de zin dat alle uitspraken die over een persoon of over een interactie gedaan worden uit de data moeten blijken. Discursief psychologen verzetten zich daarmee tegen psychologiseren en meta-theorieën. De analyse moet niet verder gaan dan een beschrijving van de ‘oriëntatie van de participant’, zoals die blijkt uit de data. Dat wil zeggen dat de beschrijving die de onderzoeker geeft van wat de respondent gezegd heeft zo min mogelijk in theoretische of psychologische termen moet gebeuren. In plaats daarvan moet de onderzoeker zoveel mogelijk aansluiten bij de taal van de respondent zelf. De onderzoeker zou anders het risico lopen zijn eigen ideeën en categorieën op de respondenten te projecteren.

Margaret Wetherell (in press) heeft deze vorm van discursieve psychologie bekritiseerd, omdat die de oriëntatie van de participant te nauw zou definiëren. Als een discursieve

analyse een uitspraak wil verklaren, wordt doorgaans niet verder teruggekeken dan een paar eerdere uitspraken in de interactie. Zo'n analyse is te veel gericht op formele of retorische aspecten (als: wat gebeurt er als een vraag niet direct wordt beantwoord, of hoe probeert iemand een ander van zijn mening te overtuigen?), en te weinig op de ideologische dimensies (Billig et al, 1988) van gesprekken. Ideologieën moeten daarbij niet worden opgevat als de grote ideologische vertogen van bijvoorbeeld politieke of religieuze bewegingen. In plaats daarvan zijn het min of meer coherente sets van opvattingen. Het gaat er dan om in onderzoek de manier te achterhalen waarop deze zich al dan niet manifesteren in de interactie tussen de interviewer en de respondent.

Een andere kritiek op discursieve psychologie is dat daarbinnen de continue productie van taaluitingen te veel als vanzelfsprekend wordt aangenomen (Westerhof en Voestermans, 1995; Baerveldt, 1998). Niet iedereen kan in elke situatie zomaar zeggen wat hij of zij wil. De mogelijkheid en ook de vaardigheid om te spreken is niet gelijkelijk over iedereen verdeeld. Voor een groot deel heeft dat te maken met de autoriteit van de spreker. Wat *niet* gezegd wordt, kan net zo belangrijk zijn als wat *wel* gezegd wordt (Jansz, 1993; Westerhof en Voestermans, 1995; Wetherell, in press). In dat geval moet wel duidelijk zijn wat de respondent eventueel anders had kunnen zeggen dan hij of zij feitelijk doet, iets wat Lukes (19??) een 'counterfactual' noemt.

2.2. Dit onderzoek: theorie

Dit onderzoek richt zich op de manier waarop de respondent in interactie met een interviewer betekenis geeft aan zijn of haar homoseksualiteit. Daarbij zal de discursieve methode worden gebruikt, in die zin dat alleen wordt ingegaan op datgene wat de respondenten zeggen, en dus niet op hun gedachten, gevoelens of andere psychologische factoren. De focus van het onderzoek is echter breder dan gebruikelijk is in de discursieve psychologie. De aandacht gaat namelijk vooral uit naar de ideologische componenten van wat de respondenten zeggen. De vraag is dan wat voor ideeën de respondenten hebben over hun homoseksualiteit en hoe die ideeën zijn opgebouwd. Het gaat dan echter niet alleen om de inhoud van die ideeën, maar vooral ook om de manier waarop de respondenten zich verhouden tot die ideeën, hoe ze erover praten en hoe ze zichzelf zien in relatie tot die ideeën. Daarnaast gaat de aandacht uit naar de positie die de respondenten hebben (bijvoorbeeld ten aanzien van hun ouders) en hoe die positie invloed heeft op wat de respondenten al dan niet (kunnen) zeggen.

Voor dit onderzoek is gekozen interviews te houden met homoseksuele jongeren tot en met 18 jaar. Veel discursief psychologen hebben moeite met interviews als methode van dataverzameling, omdat de interview-setting een grote invloed kan hebben op de manier waarop respondenten praten. Het idee dat 'natuurlijk voorkomende gesprekken' realistischer of authentieker zouden zijn, is echter bekritiseerd door Miller en Glassner (1997) en Holstein en Gubrium (1997), omdat genegeerd wordt dat respondenten zich als authentiek presenteren. Verder is het zo dat ieder gesprek afhankelijk is van de setting, ook 'natuurlijk voorkomende gesprekken'. Daarnaast is het zo dat in het geval van homoseksuele jongeren 'natuurlijk voorkomende gesprekken' zeer zeldzaam zijn, terwijl homoseksualiteit wel een belangrijk onderwerp voor de betrokkenen is (of kan zijn). In de relatief beschermde situatie van een interview kunnen zaken die elders ongezegd blijven wel worden geuit.

2.3. Dit onderzoek: praktijk

Uiteindelijk zijn twaalf interviews gedaan met acht jongens en vier meisjes, in leeftijd variërend van veertien tot achttien jaar. Verreweg het grootste deel van de respondenten heeft

gereageerd op oproepen in de Hitkrant en Break Out!. Ook zijn oproepen geplaatst in de Volkskrant, Trouw en Parool en in het homojongeren-blad Expresso, maar deze hebben geen reacties opgeleverd. Tenslotte is geprobeerd via internet en via de Kringen respondenten te werven. Dit heeft uiteindelijk maar twee respondenten opgeleverd. Er is zowel gezocht naar respondenten die actief waren in homo-organisaties als naar jongeren die dat niet waren. Verder is geprobeerd een verdeling over jongeren uit stad en van het platteland tot stand te brengen. Op deze manier is een poging gedaan een zo gevarieerd mogelijk beeld te krijgen van homoseksuele jongeren tot achttien jaar.

Het is wel gelukt voldoende jongeren te werven die wel en die niet lid waren van homo-organisaties. Het is echter niet gelukt veel jongeren van het platteland te vinden. De meeste respondenten kwamen uit middelgrote steden of uit de omgeving daarvan. Hoewel het sowieso niet gemakkelijk was respondenten te vinden, heeft het vooral veel moeite gekost om meisjes te vinden. Maar liefst vier meisjes hadden wel een afspraak gemaakt, maar zijn niet komen opdagen. Ook reageerden minder meisjes dan jongens op de oproepen. Twee jongeren (een jongen en een meisje) wilden wel een afspraak maken, maar hebben die afgezegd op aandringen van hun ouders. De ouders van het meisje vonden het geen goed idee, omdat ze 'het toch nog niet zeker wist', en de ouders van de jongen wilden absoluut geen homo over de vloer hebben. Omwille van hun anonimiteit hebben de respondenten pseudoniemen gekregen.

De interviews hebben zich ontwikkeld van een nagenoeg ongestructureerde tot een semi-gestructureerde vorm. De eerste twee interviews zijn gedaan met slechts een paar thema's die aan de orde moesten komen in gedachten. Daarna werd een meer gedetailleerde thema/vragenlijst ontwikkeld, die na nog drie interviews nog verder werd gespecificeerd. Normaal gesproken begonnen de interviews met vragen over hoe de respondent in kwestie achter zijn of haar homoseksualiteit was gekomen, hoe hij of zij daarmee omgegaan was en hoe andere mensen reageerden op hun coming out. Na deze 'biografische' vragen werd gevraagd naar hun ideeën over homoseksualiteit in het algemeen, over verschillen tussen de homowereld en de heterowereld, over homo's en lesbiennes, over organisaties en over hun toekomst.

Hoofdstuk 3

HOMO-ORGANISATIES: WAAROM NIET

Als homo-organisaties graag jongeren willen bereiken, is het belangrijk te weten hoe die jongeren denken over dergelijke organisaties. Ten eerste is natuurlijk van belang of de verschillende organisaties en ontmoetingsplaatsen überhaupt bekend zijn. Het bleek dat alleen het COC vrij algemeen bekend is onder jongeren. Verder weten de meesten ook wel dat er homokroegen en –disco's zijn, maar alleen degenen die lid zijn van organisaties of op een andere manier redelijk in het homowereldje ingevoerd zijn geraakt, weten die ook te vinden. Ook noemen een aantal respondenten de Kringen. Nu is het zo dat ze wisten dat het onderzoek werd gedaan in opdracht van de Kringen, dus wellicht was de Kringen anders minder genoemd. Tenslotte noemden twee mensen het Gay and Lesbian Switchboard en wist een jongen te vertellen dat ook in sommige parken (volgens hem met name oudere) mannen komen voor seks met andere mannen.

De manier waarop jongeren die geen lid zijn van homo-organisaties praten over dergelijke organisaties is tamelijk ambivalent. Aan de ene kant voelen ze zich niet geroepen lid te worden van organisaties. Ook gaan ze over het algemeen liever niet naar minder formeel georganiseerde ontmoetingsplaatsen als homokroegen of –disco's. Aan de andere kant zouden ze wel graag andere lesbiennes of homo's van hun eigen leeftijd ontmoeten, bijvoorbeeld om een relatie met iemand te kunnen beginnen. Ze weten echter niet goed hoe ze met anderen in contact zouden kunnen komen, buiten dergelijke mogelijkheden voor jongeren om elkaar te ontmoeten om. Zo zegt Peter (17) het volgende over homo-organisaties:

(Citaat 1)

Interviewer: Eens kijken. Eh ja eh, over homo-organisaties; ken je überhaupt eh organisaties die dingen voor homoseksuelen organiseren?

Peter: Ja ik heb wel eens van dingen gehoord als gay and lesbian switchboard of weet ik wat. Eh hoe heet dat andere nou, daar kan ik nou niet op komen, maar in ieder geval dingen waar je, wat ook op teletekst staat of zo. Ja ik ben niet echt zo, dat ik daar nou zo'n behoefte aan heb om ja, ik bedoel laat me nou maar allemaal even een beetje rustig gewoon.

Interviewer: En ja, eh, waarom heb je er geen behoefte aan?

Peter: Ja, waarom heb ik er geen behoefte aan? Ik vind het zo, ja, gelijk zo'n hele stap ook, gelijk in zo'n praatgroep of weet ik wat te gaan. Dat vind ik, ja dit vind ik eigenlijk niet zo nodig. Ik heb het nou zelf eigenlijk wel geaccepteerd, dus ik heb dat eigenlijk niet echt eh, voor mezelf dus.

Interviewer: Eh eens kijken. Stel dat je met andere homo's in contact zou willen komen, weet je dan waar je zou, zou moeten zijn of eh, hoe hoe je dat zou kunnen.

Peter: Ja er zijn eh zat telefoonnummers dan eh overal op teletekst en bladen en weet ik het wat. Ik zou dat wel weten hoor.

Interviewer: En heb je enig idee waarvoor je zo'n telefoonnummer zou bellen?

Peter: Eh, ja, misschien als ik echt eh iemand, een vriend zou zoeken of zo, dat ik dan. Of eh, ja om eh echt in een praatgroep te gaan, dat hoeft voor mij niet.

Interviewer: En waarom niet in een praatgroep?

Peter: Ja, ik vind dat, dat zei ik net al, ik vind dat een hele stap toch wel. Ik bedoel, ik vind dat ook helemaal niet nodig. Ik bedoel, ik weet alles al, ik weet ongeveer wel, ik heb wel dingen ook, ook gelezen, ja van hoeveel procent nou homo is en weet ik wat. Ja, ja ik weet het wel.

Peter zegt dat het een grote stap voor hem zou zijn contact te zoeken met een homo-organisatie, zelfs als het zoiets betreft als een telefoonservice als het Gay and Lesbian Switchboard. Hij vindt het niet nodig die stap te nemen, en geeft daarvoor twee redenen. De eerste reden die hij noemt, is dat hij zijn homoseksualiteit al wel geaccepteerd heeft. Daarnaast zegt hij dat het voor hem niet nodig is nog informatie over homoseksualiteit te krijgen. Blijkbaar ziet Peter het contact met homo-organisaties als iets dat het voor een homoseksuele jongen makkelijker zou maken om zijn eigen homoseksualiteit te leren accepteren, en als bron van informatie over homoseksualiteit. Het vinden van een vriend zou voor Peter misschien in de toekomst wel reden zijn om contact te zoeken met homo-organisaties.

Esther (16) zegt ook dat ze geen contact wil zoeken met homo-organisaties. De redenen die zij noemt zijn echter van andere aard dan de redenen die Peter noemt. Zij zegt over de homowereld:

(Citaat 2)

Interviewer: Ehm, heb je, heb je wel een indruk, heb je wel een idee van wat je daar te wachten zou staan als je daar naartoe zou gaan?

Esther: Eh, nou nee. Eh, of ja. Nou, nee eigenlijk niet nee. Ik bedoel, ik wil me daar ook niet in storten, ook. Ik bedoel, zoiets overkomt je en ik wil heus wel een keertje uitgaan in het COC of meerdere keren, maar niet dat ik nou zoiets heb van dit wordt nou mijn vaste plek of ze, nee. Maar ik weet absoluut niet wat me daar te wachten staat.

Interviewer: Maar waarom zou dat niet je vaste plek worden?

Esther: Omdat je buiten je, je homoseksualiteit natuurlijk ook je andere vrienden hebt en ook je andere dingen. En eh, die blijven bij mij natuurlijk ook gewoon eh, hoog eh weet je wel. Dat draag ik hoog in het vaandel zeg maar, dat je ook gewoon je contacten onderhoudt en niet alleen maar uitgaat omdat je, nee. Ja, dat dat trekt me gewoon niet, ik bedoel, ik moet ook mijn eigen dingen houden en mijn eigen uitgaansplekjes en zo. Dat vind ik, vind ik heel belangrijk, dat je ook dingen doet naast het COC of zo.

Interviewer: Je vertelde straks al voor het gesprek dat je wel de indruk had dat het COC eh, ja dat mensen daar hele goede ervaringen kunnen hebben. Heb je daar ooit iets van gehoord van mensen?

Esther: Ja, dat denk ik omdat eh, ik ga dan wel eens uit in een heterokroeg, gewoon, gewoon een normale kroeg tussen aanhalingstekens. En eh, ik merk van mezelf dat ik daar gewoon nooit, maar dan ook echt nooit op een vrouw af zou stappen. Dat, dat doe je gewoon daar niet, omdat dat gewoon waarschijnlijk gewoon helemaal niet zo is. En ik denk dat mensen die daar gewoon heel erg de behoefte toe hebben om andere lesbiennes te ontmoeten of andere homo's, dat dat daarvoor gewoon heel goed is dat dat er is. En dat vind ik, dat vind ik toch wel goed dat dat gewoon bestaat voor die mensen. Kijk ik heb dat dan niet zo nodig. Ik heb zoiets van, dat komt allemaal wel, maar voor andere mensen zal dat waarschijnlijk wel heel erg goed zijn.

Esther refereert niet expliciet aan eigenschappen van homo-organisaties, zoals Peter deed toen hij uitlegde waarom hij niet betrokken wilde zijn bij homo-organisaties. In plaats daarvan geeft ze redenen die te maken hebben met het leven dat zij op dat moment leidt. Ze zegt dat ze het zo druk heeft met andere dingen dat er geen tijd overschiet om zich te verdiepen in homo-organisaties. Ze wil het contact met haar heteroseksuele vrienden niet verliezen en wil daarom naar kroegen blijven gaan die niet gericht zijn op homoseksuelen. Wat opvalt is dat ze dat haar "eigen dingen" noemt. Blijkbaar kan ze homokroegen en dergelijke niet zien als dingen die ook eigen aan haar zouden kunnen zijn. Esther ziet het contact maken met andere lesbiennes (net als Peter dat heeft ten aanzien van homoseksuele jongens) als de enige goede reden om naar homokroegen te gaan. Ze wil niet dat ze "alleen maar uitgaat omdat...". Ze maakt die zin niet af, maar bedoelde waarschijnlijk dat ze niet alleen maar 'op jacht' wil zijn als ze uitgaat. Ze denkt echter ook niet dat het nodig is om naar een homokroeg te gaan om andere lesbische meisjes te ontmoeten. Ze zegt dat dat "wel komt".

De redenen die Peter aanvoert om niet deel te nemen aan activiteiten van homo-organisaties hebben te maken met het op problemen georiënteerde karakter van (sommige van) die activiteiten. Terwijl hij zegt dat hij eventueel wel contact zou zoeken om andere homojongeren te kunnen ontmoeten (maar dit zou goed een sociaal-wenselijke uitspraak kunnen zijn, omdat de interviews vanuit een homo-organisatie zijn geïnitieerd), zegt Esther ook daar uiteindelijk toch niks in te zien. Volgens haar zou het alleen nodig zijn op zo'n manier contact te maken als dat niet op een andere manier lukt, dus als ook dat een probleem zou zijn.

Problemen worden door homojongeren gezien als de voornaamste redenen om zich eventueel te associëren met homo-organisaties. Daarentegen vinden ze het voor zichzelf niet nodig, omdat ze zelf geen problemen met hun homoseksualiteit hebben. Zoals in de inleiding is beschreven, lijkt er inderdaad een zekere relatie te bestaan tussen lid zijn van homo-organisaties en het op een bepaalde manier beleven van problemen met je homoseksualiteit. Daar moet echter uitdrukkelijk bij worden vermeld dat dat alleen (of in ieder geval voornamelijk) geldt voor diegenen die niet zelf actief zijn in homo-organisaties. Daarnaast blijft de houding van de respondenten tegenover homo-organisaties erg impliciet, en is het dus moeilijk om daar sluitende conclusies over te trekken.

Het onderwerp van het volgende hoofdstuk is de manier waarop de geïnterviewde jongeren over hun problemen praten om op die manier meer inzicht te krijgen in de behoeften die zij hebben in de richting van homo-organisaties.

Hoofdstuk 4

PROBLEMEN? GEEN PROBLEEM!⁴

Homoseksualiteit is vaak gekoppeld aan negatieve betekenissen en vooroordelen. De ontwikkeling van een open homoseksuele identiteit is daarom geen eenvoudige. Er wordt door veel auteurs van uitgegaan dat jongeren daar de nodige problemen mee hebben. Deze problemen zijn het onderwerp van dit hoofdstuk. Het gaat dan niet alleen om *welke* ‘objectieve’ problemen er zijn voor de respondenten, maar vooral ook om *hoe* zij daarmee omgaan en erover praten. De vraag die daarbij gesteld moet worden, is of homojongeren in deze tijd van toenemende tolerantie nog wel problemen hebben met hun homoseksualiteit.

De eerste indruk die uit de interviews naar voren kwam, was dat de respondenten niet echt over problemen praatten. Zij stelden kwesties van bijvoorbeeld intolerantie niet echt aan de orde. Dit was vrij opvallend, omdat intolerantie (zowel in Nederlands onderzoek als elders) altijd een grote rol speelt in publicaties over coming out. Bij nadere bestudering van de interviewgegevens bleken de respondenten wel degelijk te refereren aan problemen die zij met intolerantie hadden, maar bleken zij deze problemen doorgaans meteen te trivialisieren. Dit is wat hier ‘deproblematiseren’ wordt genoemd. In dit hoofdstuk zal worden nagegaan wat er gedeproblematiseerd wordt en hoe dat gebeurt. Het is echter niet zo dat de respondenten alleen maar deproblematiseren. Vervolgens zal dan ook aan de orde komen in welke omstandigheden respondenten wel ‘problematiseren’.

4.1. Intolerantie

Concrete gevallen van intolerantie ten opzichte van homoseksualiteit worden niet veel gerapporteerd door de respondenten. De meeste ouders lijken het redelijk te accepteren. Zij hebben echter meestal, zeker in het begin, wel moeite met de homoseksualiteit van hun kind. Dit geldt zowel voor vaders als moeders. Ricky (18) is een van de respondenten die zegt dat zijn moeder negatief reageerde toen hij vertelde dat hij homo was:

(Citaat 3)

Ricky: ... Maar ze hebben het allemaal gewoon positief opgevangen. Alleen mijn moeder die had er een beetje problemen mee.

ir: Die heb je het later verteld of zo?

Ricky: Ja. Ze was op vakantie, dat was vorig jaar, ja vorig jaar zomer, en toen heb ik het ook gewoon gezegd. Zo van, zij heeft er een hele tijd over gezeten, zo van niet doen hè, weet je wel.

Maar ja, ze heeft op een gegeven moment wel gezegd van ja, ik accepteer het wel en zo. Maar ik weet dat niet zo zeker of ze dat wel heeft gedaan.

Ricky had al tegen zijn broer en zussen verteld dat hij homo was voordat hij er tegenover zijn moeder voor uitkwam omdat zij in Suriname woont. Als hij zegt dat ze het allemaal positief hebben opgevangen, betekent dat dat ze het ook minder positief hadden kunnen oppakken. Anders zou het immers niet nodig zijn om te vertellen dat het positief was. Hij zegt

vervolgens dat zijn moeder de enige was die er problemen mee had. Hij legt later uit dat ze er moeite mee had om het van hem te accepteren dat hij homo was.

Op het moment dat ouders moeite hebben met homoseksualiteit van hun kinderen, voeren die als reden daarvoor aan dat hun ouders de verwachtingen ten aanzien van de toekomst van hun kind bij moeten stellen. Het gaat dan vooral om trouwen en kinderen krijgen. Esther (16) zegt bijvoorbeeld over haar moeder:

(Citaat 4)

Esther: ... Mijn moeder die vond het wel jammer, want die had zoiets van eh, ja die had een plaatje in d'r hoofd van haar dochter die met een leuke jongen thuis zou komen en eh, carrière zou maken en kindertjes zou krijgen en huisje boompje beestje. En toen zei ik van ja dat kan even goed allemaal nog wel. Alleen niet met een leuke jongen. Dus nou vindt ze het niet jammer meer, vindt ze het zelfs wel grappig ook en heeft ze zoiets van ja als zij maar gelukkig is en zij zich d'r maar goed bij voelt.

Wanneer leeftijdsgenoten intolerant zijn ten opzichte van de homoseksualiteit van de respondenten verklaren die dat doorgaans op een andere manier. Niet verwachtingen over de toekomst zouden bij leeftijdsgenoten intolerantie in de hand werken, maar angst dat de respondent nu ook wel op hen zal vallen (in het geval van geslachtsgenoten) of de noodzaak om stoer te zijn (vooral bij jongens). Peter (17) vertelt over hoe hij denkt dat zijn vrienden op zijn homoseksualiteit zouden reageren:

(Citaat 5)

Interviewer: Heb je de indruk dat ze er negatief op zouden reageren?

Peter: Ja, sommigen denk ik wel ja. Ik denk, ik heb ook wel vrouwelijke vrienden dan, vriendinnen, maar die denk ik dat die het wel accepteren. Dat is toch anders, die zijn toch iets anders.

Interviewer: Ja, en die jongens zouden er wel meer moeite mee hebben denk je.

Peter: Ja, omdat ze dan misschien ook bang zijn dat ik, dat ik gelijk op hun, eh achter hun aanzit of zo.

Interviewer: Eh, ja, ja, waarin zouden meisjes anders zijn denk je?

Peter: Ja, ik weet het, ik weet het gewoon niet. Ik had een paar vriendinnen en die zijn best wel ja tolerant toch eigenlijk wel en die zijn gewoon ja, ik zou, die zouden het ook gewoon wel accepteren denk ik, gewoon die zijn heel anders die zijn niet zo, ja de jongens die zijn toch wel een beetje macho en zo en een beetje, ja die accepteren het denk ik niet zo snel. Die zijn toch, dat is gewoon anders. En ja, ik denk dat hun, dat dan die meiden het wel accepteren.

Wanneer de respondenten praten over (mogelijke) gevallen van intolerantie van vrienden of familie voeren zij verschillende redenen aan waarom die vrienden en familieleden intolerant zouden zijn. Opvallend is dat niet zozeer negatieve ideeën of vooroordelen over homoseksualiteit genoemd worden, maar min of meer neutraal geformuleerde gevolgen van hun homoseksualiteit. Door ideeën over die gevolgen tegen te spreken (zoals in het geval van de moeder van Esther), zouden de problemen zelfs opgelost kunnen worden.

4.2. Angst voor intolerantie

Niet alleen concrete negatieve ervaringen met betrekking tot anderen zijn problematisch voor de jongeren. Ook angst voor intolerantie speelt een rol. Zo zeggen bijna alle geïnterviewde jongeren het moeilijk te hebben gevonden tegenover hun ouders uit te komen voor hun homoseksualiteit. De enige die het nog niet verteld had aan zijn ouders was Peter, hoewel zijn ouders herhaaldelijk hebben gezegd het wel van hun kinderen te accepteren als zij homoseksueel zouden blijken te zijn.

(Citaat 6)

Interviewer: Heb je het idee dat ze het ook echt zouden accepteren of eh, dat het meer iets is wat ze zeggen?

Peter: Ja daar zit ik ook een beetje aan te twijfelen, dat weet ik ook niet precies nee. Nou ja, ik denk van eh, ja bijna heel veel ouders accepteren het ook wel en ik, mijn ouders zijn toch wel vrij ruimdenkend en eh, dus ik, ja aan de andere kant denk ik dat ze het wel zullen accepteren, maar als ik dan, dat het echt zo ver komt zeg maar, dan denk ik van, ja dat ze misschien toch wel eh, niet accepteren of zo.

Peter houdt dus al rekening met de mogelijkheid dat zijn ouders niet zullen accepteren dat hij homo is. Hij is er zich van bewust dat homoseksualiteit iets is dat misschien niet makkelijk te accepteren is, zelfs voor zijn ruimdenkende ouders.

Niet alleen ten opzichte van ouders hebben de respondenten angst om voor hun homoseksualiteit uit te komen; ook ten aanzien van vrienden en klasgenoten bestaat die angst. Ze zijn erg voorzichtig tegen wie ze het vertellen. Ze maken onderscheid tussen mensen die wel en niet het recht hebben om het te weten. Goede vrienden hebben daar bijvoorbeeld meer recht op dan relatief onbekenden. Ze vertellen het vervolgens doorgaans pas tegen iemand als ze er relatief zeker van zijn dat de betreffende persoon het wel zal accepteren.

(Citaat 7)

Ricky: ... Dus ik heb het eerst tegen een jongen verteld waarvan ik dacht van hij zal het wel, ja, hij was ook mijn beste vriend toendertijd, Sander. En ja, ik had zo'n gevoel ja, tegen hem kan ik het wel zeggen, want hij was echt zo'n vrije, beetje vrije jongen, en overal gewoon, ja gewoon een beetje normaal over weet je wel. Niet zoals andere mensen, extreem over sommige dingen denken en zo. Dus toen heb ik het hem verteld en hij reageerde heel goed daarop. Hij zei zo van ja, dat kan allemaal weet je wel, het kan dat jij zulke gevoelens hebt en dat soort dingen. Dat was wel leuk.

Dat de ouders recht hebben om te weten dat hun kind homo of lesbische is, is vanzelfsprekend voor de onderzochte jongeren. De vraag is niet of ze het aan hun ouders moeten vertellen, maar wanneer ze dat moeten doen. Van de ouders wordt vervolgens verwacht dat ze hun kind steunen, zoals bijvoorbeeld blijkt als Freek (17) zegt:

(Citaat 8)

Interviewer: Wanneer heb je het tegen je ouders verteld?

Freek: Eigenlijk direkt, direkt toen mijn therapeut zei van, van je bent homoseksueel. Toen ben ik eerst zelf eens tien minuten na gaan denken, van woo, even slikken. Ik bedacht toen inderdaad, van het is wel zo. En daarna heb ik er wel over gepraat, maar dat is later weer rechtgetrokken. Toen heb ik het dus ook direkt tegen mijn ouders verteld, van het is wel zo. Want kijk, als niemand in je wereldje het om je heen weet, je ouders, je broer, dan kan ook niemand je steunen daarin. En als je het nog maar net weet dan heb je een hoop steun nodig.

4.3. Acceptatie door zichzelf

Zoals in de vorige paragraaf is aangegeven, zijn de respondenten zich op een bepaalde manier zeer bewust van de negatieve betekenis die homoseksualiteit heeft in de maatschappij. Dit heeft ook gevolgen voor hoe zij zelf denken over hun homoseksualiteit. De meeste respondenten geven aan moeite (gehad) te hebben met hun seksuele voorkeur. Rebecca (17) vertelt bijvoorbeeld het volgende over de periode waarin zij erachter kwam dat ze op meisjes valt:

(Citaat 9)

Rebecca: Ja, toen werd ik dan op een meisje verliefd, maar dat wou ik niet voor mezelf toegeven, maar dat weet ik nu.

Interviewer: En waarom wou je dat zelf niet toegeven?

Rebecca: Ja, omdat ik dat niet wilde natuurlijk, want dat is niet zo leuk natuurlijk.

...

Interviewer: En dat je haar aardig vond, had je toen al het gevoel dat dat vervelend was of dat je, dat dat eigenlijk niet kon?

Rebecca: Ja, daar later dacht ik zelf van ik vind haar wel heel aardig en zo en volgens mij ben ik verliefd op haar. En toen dacht ik, ah doe toch niet zo gek, tuurlijk niet, dacht ik zo bij mezelf en zo. Maar toen moest ik dat toch wel toegeven, maar toch vind ik dat eigenlijk niet echt eh, ja ik wil dat gewoon niet en ik heb mezelf gewoon gedwongen om op een jongen te worden. En dat lukte nog ook, maar dat was niet echt.

Rebecca zegt dat ze het moeilijk vond om voor zichzelf toe te geven dat ze lesbisch was. De negatieve betekenis van homoseksualiteit is zo vanzelfsprekend voor haar, dat op het moment dat haar gevraagd wordt uit te leggen waarom ze dat niet voor zichzelf wilde toegeven, ze eerst alleen maar het eerder gezegde herhaalt, gevolgd door het woord 'natuurlijk'. Ze zegt wel dat het 'natuurlijk' niet leuk is om lesbisch te zijn, maar legt dat verder niet uit. Ook uit de manier waarop zij in het laatste fragment van het citaat de worsteling die zij heeft doorgeemaakt beschrijft, spreekt het problematische karakter van homoseksualiteit.

4.4. Problemen of geen problemen?

Wanneer hun homoseksualiteit voor de respondenten zo problematisch is als blijkt uit het voorgaande, zou men vanuit een politiek geëngageerde opvatting over homoseksualiteit kunnen verwachten dat zij intolerante reacties zoveel mogelijk zouden proberen te bestrijden. In de praktijk blijkt dat nogal mee te vallen. Er wordt van intolerante reacties meestal niet een probleem gemaakt, maar ze worden juist steeds getrivialiseerd en onbelangrijk gemaakt. In de volgende paragraaf komt aan de orde hoe de respondenten 'deproblematiseren'. Dit betekent niet dat ze van intolerantie helemaal geen probleem maken. In de daaropvolgende paragraaf zal dan ook beschreven worden hoe en wanneer de jongeren intolerantie ten opzichte van homoseksualiteit wel 'problematiseren'.

4.5. Deproblematiseren

Zoals al is aangegeven hebben de respondenten meestal de neiging hun problemen te relativiseren. Zo vertelt Wytske (18) over hoe het ging toen zij tegenover haar ouders uitkwam voor haar homoseksualiteit:

(Citaat 10)

Wytske: ... Ja het was wel oké. En mijn moeder meer iets had, van nou dan ga je toch lekker naar het COC en mijn vader was daar een beetje huiverig, een beetje bang voor. En die heeft later ook wel gezegd dat hij dacht dat het misschien nog wel over zou gaan, dat het bij de puberteit hoorde. Die had zoiets van als ze nou meteen naar het COC gaat, dan blijft ze dat ook. Mijn moeder had helemaal niet zoiets van het gaat wel weer over of zo.

Interviewer: Wat vond je daarvan toen je hoorde van je vader dat hij dacht dat het wel weer over zou gaan?

Wytske: Hm, ja ik moet zeggen dat ik mijn vader in veel opzichten nogal dom vind, dus dit was gewoon een bevestiging.

Interviewer: En, eh, je bent niet daardoor aan het twijfelen geslagen of eh?

Wytske: Nee, nee, hij zei het dus ook pas later, nee. Ik heb nou wel eens, van dat ik denk weet je, eerst was ik heel erg van alleen maar meisjes. En nu denk ik, misschien kom ik ook ooit een jongen tegen, dat weet je niet. Ik ben niet meer zo helemaal lesbisch, een beetje bisexueel, dat zal iedereen wel zijn. Weet je wel? Maar dat komt absoluut niet door hem, dat is gewoon meer, ook wel nou in eerste instantie wil je heel veel zekerheid en nou denk ik: ach, ik zie hoe het

komt.

Interviewer: Heb je toen wel gemerkt aan je vader dat hij er minder positief over dacht dan je moeder?

Wytske: Nee, niet zo erg.

Interviewer: Je vertelde in ieder geval dat hij een beetje huiverig was om je naar het COC te sturen.

Wytske: Ja, maar dat zag ik niet als dat ik niet lesbisch mocht zijn, nee.

Wytskes vader wilde niet dat zijn dochter naar het COC ging, omdat ze dan misschien ‘ook zo zou blijven’. Hij zou dus duidelijk het liefst willen dat Wytske heteroseksueel zou zijn. Toch vindt zij dat haar ouders ‘wel oké’ hebben gereageerd. Door de reactie van haar vader te wijten aan zijn domheid, maakt zij van hem een persoon met wiens mening geen rekening gehouden hoeft te worden. Desgevraagd geeft Wytske later ook nog aan dat zij niet het idee had dat haar vader negatiever over haar homoseksualiteit dacht dan haar moeder.

Esther deproblematiseert op ander manieren (een stuk uit dit citaat werd ook al in citaat 4 gegeven):

(Citaat 11)

Esther: Nou eh eens kijken hoor, ja mijn vader en zijn vriendin, want die woonden dus hier, die reageerden heel normaal. Ik bedoel, Thelma, de vriendin van mijn vader die wist dat eigenlijk al voordat ik überhaupt wat gezegd had, want die merkte dat gewoon. En mijn vader die had zoiets van ja het is goed en als jij maar gelukkig bent en eh. Mijn moeder die vond het wel jammer, want die had zoiets van eh, ja die had een plaatje in d'r hoofd van haar dochter die met een leuke jongen thuis zou komen en eh, carrière zou maken en kindertjes zou krijgen en huisje boompje beestje. En toen zei ik van ja dat kan even goed allemaal nog wel. Alleen niet met een leuke jongen. Dus nou vindt ze het niet jammer meer, vindt ze het zelfs wel grappig ook en heeft ze zoiets van ja als zij maar gelukkig is en zij zich d'r maar goed bij voelt.

Interviewer: Wat vond je ervan dat je moeder zo reageerde?

Esther: Ik was heel erg boos. Want ik had het al wel, ik wist al dat ze het jammer vond voordat ik het haar verteld had. Want op een gegeven moment ging ik haar natuurlijk uithoren, van wat vind je daar dan van en wat vind je daar dan van en toen zei ze van, eh ik gooide het dus op Michel, stel je voor dat Michel homo is en dat is dus mijn broertje van elf. Nou zegt mijn moeder, dat zou ik jammer vinden. En toen werd ik dus heel boos van ja wat nou jammer en toen dacht mijn moeder dus van he volgens mij klopt hier iets niet. Nou ja, goed toen, nou ja toen ik het haar vertelde toen zei ze ook van ja, jammer, maar ja, voor de rest dat went ook wel weer. Het is natuurlijk voor veel mensen toch wel wennen. Nou ja.

In tegenstelling tot Wytske zegt Esther dat ze erg boos was op haar moeder toen die negatief reageerde. Voor ze vertelde dat ze boos was geweest had ze echter al verteld dat haar moeder het ‘niet jammer meer’ vindt, waardoor ze het probleem als iets van het verleden afdoet. De kwaadheid lijkt al bekoeld te zijn.

Het stuk waar Esther over haar boosheid praat eindigt ook met een trivialiserende uitspraak. Volgens Esther had haar moeder gezegd dat ze eraan moest wennen. Vervolgens maakt ze dat algemeen door te zeggen dat homoseksualiteit iets is waar veel mensen toch wel aan moeten wennen. Daarmee erkent ze weliswaar de problemen die haar moeder met homoseksualiteit heeft (of had) – waarom zou het anders nodig zijn om eraan te wennen – maar door dit als een algemene behoefte te presenteren, maakt zij haar moeder geen (in ieder geval niet uitsluitend) verwijten.

Slechts één van de respondenten rapporteert een expliciet negatieve reactie van een van zijn ouders. Thomas (18) vertelt over zijn vader:

(Citaat 12)

Thomas: Ik heb het niet zelf verteld. Hij heeft het gehoord van een oom en tante van mij. En eh

toen is ie naar mij toe gekomen en hij is alcoholist, en toen heeft hij dus geprobeerd om het uit mij te slaan. Een paar keer. En eh toen heb ik gewoon gezegd, nou ja, voor mij is het gewoon voor eeuwig gesloten voor hem.

Interviewer: (pauze) En had je op dat moment wel gewoon contact met hem?

Thomas: Voor die tijd wel ja. En heel goed ook.

Interviewer: Ehm, hoe was dat dan op het moment dat hij het bij jou eruit probeerde te slaan, wat?

Thomas: Het was een heel andere man geworden. Ik herkende mijn eigen vader gewoon niet terug.

En toen heb ik ook gewoon gezegd, nou hem hoef ik ook niet weer te zien.

Interviewer: Ehm, daarna heb je ook nooit meer contact gehad?

Thomas: Nee.

Interviewer: Eh, wat vond je ervan dat hij zo reageerde, zeg maar?

Thomas: Ja, zoiets verwacht je gewoon niet van je eigen vader. Je verwacht gewoon dat zijn vader, dat je vader gewoon achter je staat, met alles wat je doet. Zoiets, dan, dat verwacht je gewoon niet. Als het dan gebeurt, is het gewoon, ja, dat is gewoon mijn vader niet meer. Het is niet de vader die ik heb gekend.

Interviewer: En eh, ja schijnbaar had hij dus het idee dat het eruit te slaan WAS.

Thomas: Ja, dat dacht hij, maar dat is geen oplossing.

Interviewer: En wat vond je daarvan? Wat voor ideeën had je daarover?

Thomas: Nou ik geef ook heel veel schuld aan de alcohol wat hij gebruikt. Dus ja, ik eh, ik ben er niet meer zo mee bezig. Ik heb gewoon geaccepteerd dat ik met mijn vader niet meer mee om wil gaan. OK daar heb ik me bij neergelegd. Ik houd me daar verder ook niet meer mee bezig.

Voor Thomas was de reactie van zijn vader reden om hun relatie te beëindigen. Deze vorm van intolerantie wordt door Thomas klaarblijkelijk als voldoende reden daarvoor beschouwd, zelfs al was hun relatie daarvoor volgens Thomas altijd goed geweest. Hoewel hij wel een probleem maakt van de reactie van zijn vader, deproblematiseert hij dat probleem ook tijdens het interview. Hij stelt het voor als een probleem van het verleden door te zeggen dat hij zich daar verder niet meer mee bezig houdt. Door de reactie van zijn vader aan de alcohol te wijten, maakt hij (net als Wytske in citaat 10) zijn vader minder verantwoordelijk voor zijn daden. Thomas moet er echter meer ‘discursieve arbeid’ voor verrichten om tot deproblematiseren te kunnen komen. Hij verklaart zijn vader in zekere zin dood. Hij neemt daarin een actieve rol in, door zichzelf te presenteren als degene die de relatie heeft beëindigd.

De bovenstaande voorbeelden gaan over de manier waarop ouders reageerden op de coming out van hun kind. Soms gaat het daarbij om (meer of minder) negatieve reacties. Dit (mogelijke) gebrek aan acceptatie wordt vervolgens gedeproneerd⁵. Grofweg gesproken zijn er drie manieren waarop de respondenten intolerante reacties van anderen trivialisieren:

- Zij presenteren die reacties als een probleem uit het verleden zonder relevantie voor het heden;
- Zij wijten de reacties aan externe factoren (als alcoholmisbruik) in plaats van aan de persoon die intolerant zou zijn;
- Zij presenteren de problemen die iemand zou kunnen hebben met hun homoseksualiteit als problemen die iedereen zou hebben. Op die manier verwijten de respondenten de specifieke persoon die problemen heeft met hun homoseksualiteit dan minder.

Deproblematiseren zou nog op een vierde manier kunnen plaatsvinden, namelijk door het hele onderwerp te vermijden. Sommige respondenten beginnen pas met deproblematiseren als de interviewer op de een of andere manier laat blijken dat een bepaalde reactie als intolerant gezien zou kunnen worden, zoals Wytske in citaat 10. Dus als de interviewer een reactie niet herkent als een mogelijk intolerante reactie en daarom niet verder vraagt, hoeft de respondent er ook helemaal niks over te zeggen, noch in deproblematiserende, noch in problematiserende zin.

4.6. Grenzen aan het deproblematiserende vertoog

In de Nederlandse samenleving komt deproblematiseren tamelijk veel voor. Problemen worden meestal niet makkelijk besproken⁶. Studies laten zien hoe op verschillende terreinen problemen worden getrivialiseerd (zie bijvoorbeeld over deproblematisering van ziektes: Locker, 1981). Deproblematiseren is echter niet de enige manier waarop over problemen gepraat kan worden. Hoewel alle respondenten hun negatieve ervaringen deproblematiseerden, deden zich ook momenten waarop zij wel over intolerantie praatten als een probleem. In sommige gevallen wordt intolerantie *geproblematiseerd* in sociale of politieke termen. Soms ook (h)erkennen de respondenten de problemen die zij of anderen hebben met hun homoseksualiteit zonder die te problematiseren.

Wytske zegt bijvoorbeeld het volgende op het moment dat de maatschappelijke acceptatie van homoseksualiteit en haar eigen betrokkenheid bij het streven die acceptatie te vergroten aan de orde zijn:

(Citaat 13)

Wytske: Maar ja, als je, dat was nog onderzoek uit 1984 dat nog 44% van de jongeren het huis uit wordt gezet als ze ervoor uitkomen. Dan denk ik mwah daar mag wel wat aan veranderen van mij. Dat soort dingen dan denk ik ja. De enige dingen die ik daar tot nu toe aan heb gedaan is op een rijtje zetten voor mezelf, en mijn leraar heeft dat dus moeten lezen als werkstuk.

Interviewer: Op een rijtje gezet, wat heb je dan gedaan?

Wytske: Nou, ik heb dus dat onderzoek, ik heb 750 pagina's literatuur daarover gelezen. Ik ben toen ook bezig geweest om het naar zo'n lezersrubriek van een krant te sturen, maar toen moest ik toch te veel eraan veranderen en daar heb ik nooit meer de tijd voor genomen. Maar ik dacht, als nu zo rond de gay games weer eens de discussie oplaait, en weer mensen beginnen van er is toch helemaal geen discriminatie meer, dan pak ik dat nog eens tevoorschijn en dan bewerk ik dat of zo. Wat dat betreft, mijn nicht heeft zoiets van als ze mij maar met rust laten dan ga ik me er niet, helemaal niet druk over maken. Maar in de praktijk doe ik er dus ook niet zoveel aan, maar ik denk dat ik net iets strijdlijstiger ben daarin. Iets, dus ja naar zo'n biologieleraars stappen of zo, dat doe ik dan wel.

Hoewel Wytske de intolerantie van haar vader niet problematiseert (citaat 10), doet ze dat wel wanneer intolerantie in algemene termen aan de orde is. Zij wil zich bijvoorbeeld verzetten tegen het idee dat homoseksualiteit tegenwoordig gewoon geaccepteerd wordt. Zij is ook een van de weinigen (samen met twee anderen) die het idee heeft dat ze zelf een bijdrage kan leveren aan een volwaardigere acceptatie van homoseksualiteit. Het is dan ook interessant dat zij desalniettemin het idee heeft dat ze er "ook niet zoveel" aan doet.

Thomas problematiseert een meer persoonlijke ervaring dan Wytske die het heeft over maatschappelijke intolerantie. Thomas vertelt over de ouders van een jongen die hij (zij het zeer vaag) heeft gekend. Deze jongen had zelfmoord gepleegd omdat zijn ouders diens homoseksualiteit niet hadden geaccepteerd. Zelfs hoewel zij hadden gezegd er spijt van te hebben, was Thomas erg boos op hen.

(Citaat 14)

Thomas: Ja, ik had echt zo iets die ouders die moeten, ja ze, ik had echt zo het idee van dat zijn verschrikkelijke mensen. En dat zijn het ook. Ja echt waar, die ouders, ik had zoiets die moeten maar er achteraan.

Dit citaat staat in contrast met citaat 12, omdat hij de reacties van deze ouders ten opzichte van hun zoon op geen enkele manier trivialiseert. Het verschil tussen deze uitspraak en

de uitspraken die hij doet over zijn vader, heeft te maken met het feit dat zijn vader veel dichterbij hem staat dan de ouders van die jongen. Het lijkt erop dat problemen met name gebagatelliseerd worden om diegenen die dichtbij de respondenten staan te beschermen en te rechtvaardigen. Daardoor hoeven zij geen actie te ondernemen, zoals Thomas wel tegenover zijn vader heeft gedaan.

Niet alleen intolerantie van anderen kan problematisch zijn. Zoals bleek uit paragraaf 4.3, kunnen homoseksuele jongeren ook zelf moeite hebben met hun homoseksualiteit. In het daar gegeven citaat (citaat 8) deproblematisert Rebecca weliswaar de problemen die zij met haar homoseksualiteit heeft niet, maar ze problematiseert ze ook niet, zoals Thomas en Wytske dat in de vorige twee citaten doen. Zij erkent deze problemen dus wel, maar ziet ze niet als iets waar wat aan gedaan moet worden. Misschien gebeurt dit vooral bij problemen die op de een of andere manier als psychologische problemen (van zichzelf) kunnen worden beschouwd (Het is te weinig voorgekomen tijdens de interviews om daar definitieve uitspraken over te kunnen doen).

Respondenten deproblematiseren veel meer dan dat zij problematiseren. Zij maken alleen in specifieke situaties een probleem van intolerantie. Dat doen ze in het bijzonder als zij over de acceptatie van homoseksualiteit in algemene termen praten. Hoewel het aantal respondenten te klein is om echt betekenisvolle vergelijkingen te kunnen maken, lijkt het zo te zijn dat vooral de jongeren die actief zijn in homo-organisaties als de Kringen en COC de neiging hebben om te problematiseren (zowel Wytske en Thomas zijn erg actief in organisaties). Zij zijn ook de enigen die zeggen zich in staat te achten (en de behoefte te voelen) om iets aan intolerantie te doen.

Hoofdstuk 5

EEN 'NORMALE HOMO' ZIJN

5.1. De normale homo

Zoals al is aangegeven deproblematiseren respondenten vooral reacties van mensen bij wie zij zich sterk betrokken voelen. Het lijkt de respondenten er vooral om te gaan het gedrag van die mensen te rechtvaardigen tegenover de interviewer, maar ook tegenover zichzelf. Door te deproblematiseren hoeven ze geen actie te ondernemen ten aanzien van intolerantie van mensen die dichtbij hen staan; ze hoeven ook niks ten aanzien van zichzelf te ondernemen. Ze hoeven niet in therapie, in zelfhulpgroepen voor homo's, of zich te herbezinnen op hun seksuele oriëntatie. Ze zijn gewoon 'normale homo's'. Problemen lijken dit beeld van 'normaliteit' te ondermijnen. In de volgende paragrafen wordt besproken hoe de respondenten zichzelf als 'normaal' presenteren, en wat het voor hen betekent om 'normaal' te zijn.

5.2. Extreem of normaal?

De respondenten gebruiken normaliteit ongevraagd en automatisch om zichzelf te distantiëren van 'extreem' of 'overdreven' gedrag. Vooral bij verwijfdheid (van mannen) en mannelijkheid (van vrouwen) komt het aan de orde. Alessio (17) zegt bijvoorbeeld het volgende over verwijfde mannen:

(Citaat 15)

Interviewer: En hoe vind je dan dat die dingen die dan op televisie komen over homoseksualiteit.

Alessio: Ja, nouja, dat vind ik dan wel leuk, maar die mensen gaan dan ook vaak wel wat overdrijven, die homo's zelf. En dan denk ik van ja, nou zit je je eigen naam ga je, wil je geaccepteerd worden en dan ga je je eigen naam ook weer een beetje, ja een beetje verkeerd, ben je een beetje aan het misbruiken natuurlijk. Want in zo'n talkshow dan gaat het over een onderwerp en dan gaan ze daar, zitten daar van die extra verwijfde mensen en die gaan dan ja juist alleen maar hoe noem je dat, alleen maar tegen die mensen afkeer zitten maken. Zodat die mensen zeggen van nou ik hoef die verwijfde homo's niet terwijl je ook gewoon hele leuke homo's hebt. Maar ja, die zie je niet op televisie.

Interviewer: Dus met overdrijven bedoel je dan dat ze heel erg verwijfd zijn.

Alessio: Ja, heel erg verwijfd en ook, ja wat ze dan ook allemaal zeggen en zo. Ja, daar gaan ze alleen maar afkeer mee zitten kweken natuurlijk en dat vind ik jammer. En dat was toen ook in Tilburg was er toen een roze maandag op de Tilburgse kermis en dan gaan ze elkaar op straat afpijpen en zo. Dat vind ik dan weer, ja dan denk ik doe dat dan niet. Dan wil je geaccepteerd worden en dan doen jullie zoiets. Dat is niet zo slim.

Interviewer: En je hebt zelf dus niet echt iets met verwijfde homo's?

Alessio: Nee, ja ik kan er wel goed mee opschieten en ik vind ze ook wel heel leuk. Ze hebben wel goede humor en zo. Maar verder dan denk ik soms heb ik zo het gevoel van doe dat nou niet. Je kunt ook normaal doen. Dat kan ik toch ook, dus waarom jullie dan niet.

Alessio zegt over de homo's die op televisie te zien zijn dat zij 'extra verwijfd' zijn. Hij vindt dat ze overdrijven, wat hij onderstreept door het woord 'extra' te gebruiken. Verwijfd-

heid en elkaar op straat pijpen ziet hij als schadelijk voor de maatschappelijke acceptatie van homoseksualiteit. Hij wijst dat soort gedrag af met ‘normaliteit’ als argument. Hij distantieert zich van deze mannen door te zeggen dat als hij ‘normaal’ kan doen, zij dat toch ook zouden moeten kunnen. Dit moet waarschijnlijk letterlijk genomen worden. Hij bewijst zelf immers dat homo zijn niet automatisch hoeft te betekenen dat je niet ‘normaal’ kunt doen.

Alessio zegt dat extreem gedrag van homo’s slecht zou zijn voor de acceptatie. Ricky legt het verband precies andersom. Volgens hem komen steeds meer ‘normale’ homo’s voor hun seksuele voorkeur uit omdat homoseksualiteit steeds beter geaccepteerd wordt. Hij zegt over veranderingen in het beeld dat mensen hebben over homo’s:

(Citaat 16)

Interviewer: Hoe komt dat dan denk je, dat dat zo aan het veranderen is?

Ricky: Eh, hoe komt dat zo? Ja, ik weet niet, doordat het vroeger echt, ja, die extreme, echt die extreme mensen waren die er dan voor uitkwamen weet je wel. En dat wordt nu steeds minder gewoon. Het wordt steeds normaler zeg maar. Er zijn, er komen steeds meer mensen die het accepteren gewoon. Ik bedoel, er komt ook veel informatie over en mensen leren er steeds meer over en zo. Dus nu komen er ook gewoon mensen die er eerst niet voor uit zouden komen wegens, vanwege hun achtergronden en zo, en familie die het dan niet zouden accepteren en die er nu misschien iets relaxed-er over denken. De volgende relatie dan weet je wel. Ik bedoel, ja, het is niet alleen maar die hele extreme groep meer weet je wel, echt die superverwijfde groep en alles. Er zijn ook normale mannen gewoon, die op een kantoor werken die dat nou ook zijn gewoon. En dat worden er gewoon steeds meer, omdat, gewoon het wordt ook steeds, ja, steeds meer geaccepteerd denk ik. Dus daarom.

Hoewel ze de causaliteit andersom zien, leggen Alessio en Ricky allebei het verband tussen acceptatie en normaliteit. Het is dus goed om normaal te zijn. Ook respondenten die denken dat ze als verwijfd gezien zouden kunnen worden (wat ook geldt voor Ricky), geven uiting aan ambivalente gevoelens tegenover verwijfdheid. Zo zegt Robert (15) dat hij het gevoel heeft dat hij ‘normaal’ zou moeten doen als hij zich op een manier zou gedragen die anderen als ‘homoseksueel’ zouden kunnen herkennen:

(Citaat 17)

Interviewer: Eh, heb je zelf het idee dat je je gedraagt als een homo, of, dat mensen het aan je zouden kunnen zien?

Robert: Nee, nee nee, nee wat ik in hele sommige kleine dingetjes wel es maar eh, over het algemeen niet.

Interviewer: Zoals?

Robert: Ja weet ik niet, weet ik niet gewoon ja geen idee eigenlijk, af en toe ja als er es zoiets gebeurd dan denk ik van hee effetjes normaal doen maar (lach) ja ja over het algemeen blijf ik gewoon wie ik ben en wie ik vroeger was en dat eh verandert ook helemaal niet, althans nu niet, enneh.

Interviewer: Maar wat doe je dan als je denkt van eh hee normaal doen?

Robert: Ja goh ja dan ga ik normaal doen (lach).

Interviewer: Ja maar daarvoor?

Robert: Ja dat weet ik niet, dat is eh op een gegeven moment komt dat gewoon effetjes in me op en dan denk ik van na, (gniffel), ja.

5.3. Wat is normaal?

Hoewel Alessio, Ricky en Robert wel over normaliteit praten, maken zij niet echt duidelijk wat zij daarmee bedoelen. Alessio geeft echter wel een beeld van wat hij *niet* verstaat onder ‘normaal’. Het lijkt dat normaliteit negatief gedefinieerd is. Dit spreekt ook uit het volgende citaat:

(Citaat 18)

Interviewer: Wat houdt normaal zijn dan in?

Thomas: Nou, die doen, die gedragen zich normaal. Niet van eh, zo met dat handje wapperen en huppelen over straat.

Zelfs wanneer hem daar expliciet naar wordt gevraagd, verduidelijkt Thomas de betekenis van 'normaliteit' niet in positieve termen. Eerst herhaalt hij dat homoseksuele mannen en jongens zich 'normaal' gedragen, waarna hij dit verder alleen in negatieve termen uitlegt. 'Normaliteit' is de impliciete en vanzelfsprekende achtergrond waartegen elke variatie afsteekt als abnormaal. 'Normaliteit' zelf lijkt geen verduidelijking nodig te hebben.

Dit betekent echter niet dat de grens tussen 'normaal' en 'abnormaal' niet duidelijk is voor de respondenten, of dat die grens er niet toe doet. Zij zijn juist vaak erg fel op alles wat niet 'normaal' zou zijn om zich daar zo duidelijk mogelijk van te kunnen distantiëren. Het kost moeite om 'normaal' te zijn. Sacks, een grondlegger van de discursieve psychologie, zegt ook dat mensen niet zomaar 'normaal' zijn, maar dat ze 'normaal' zijn moeten *doen* (1984).

Zoals jongens zich afzetten tegen verwijfdheid (zoals te zien is in de vorige drie citaten), laten meisjes zich negatief uit over mannelijkheid. Bijvoorbeeld Rebecca zegt daarover:

(Citaat 19)

Interviewer: En wat is dat dan, wat is potterig?

Rebecca: Ja, dat dat dat zeg maar mannelijk, ja een beetje stoer eigenlijk.

Interviewer: Dat vind je niet leuk, dat mannelijke?

Rebecca: Nee, dat vind ik zeker niet leuk.

...

Interviewer: En waarom heb je zo'n moeite met dat mannelijke?

Rebecca: Ja, dat weet ik niet, dat vind ik, dat vind ik gewoon niet leuk, dat vind ik gewoon zo stom, dat ze gelijk zo mannelijk doen dan alleen omdat ze ook op vrouwen vallen dan, dat is toch gewoon stom.

Interviewer: Heb je het idee dat lesbiennes vaak zo mannelijk zijn, of?

Rebecca: Ja, dat zie je heel vaak.

Jongens zetten zich daarnaast af tegen het idee dat homo's allemaal maar met elkaar het bed in duiken. Bij meisjes is dit niet aan de orde gekomen. Ben (14) zegt erover:

(Citaat 20)

Interviewer: huh. en wat vind je er van als ze eh als mensen dat doen eh, als ze gewoon met iedereen het bed in duiken?

Ben: Nou, gewoon ja eh ja ligt er aan, eh ligt er aan hoe ze het doen, als het gewoon gaat bijvoorbeeld eh bij een relatie of zo, dan zou ik het niet erg maar als iemand bijvoorbeeld iedere NACHT of zo iemand anders of zo dan vind ik het heel grof en eh ordinair

Interviewer: Hmm, ja, wat wil dat zeggen eh eh vind je dan ook dat ze dat eigenlijk niet zouden moeten doen?

Ben: Ja. Niet bedoel ik.

Interviewer: Ja, en zou zou je jezelf voor kunnen stellen dat je dat zou doen?

Ben: Nee, nou nee.

Interviewer: Zou je je kunnen voorstellen dat je een relatie hebt met een jongen en dan toch met een ander vrijt?

Ben: Nee.

Interviewer: Waarom niet?

Ben: Zo ben ik niet.

Als het gaat om 'extremiteiten', wordt door jongens vooral verwijfdheid en promiscu-

iteit of handtastelijkheid bedoeld. Bij meisjes gaat het dan vooral om mannelijkheid of ‘potterigheid’. Door een enkele jongen wordt ook genoemd dat homo’s vaak iets hebben met iemand die veel ouder of jonger is. Aangetekend moet worden dat de meeste respondenten erg voorzichtig waren met het uiten van deze ideeën, wellicht omdat ze zich er bewust van waren dat het stereotype beelden waren over homoseksualiteit die helemaal niet op hoeven te gaan voor alle homo’s en lesbiennes. Het is schijnbaar niet toegestaan om erg direct te zijn in het afwijzen van ‘abnormaliteit’. Daarover gaat de volgende paragraaf.

5.4. Tolerantie als norm

Er is niet uitsluitend sprake van eenduidige weerstand tegen ‘extreme’ vormen van homoseksualiteit. Naast een duidelijke veroordeling van extreem gedrag komt het ook voor dat de respondenten zich tolerant opstellen tegenover ‘extremiteiten’. In het volgende citaat vertelt Peter over zijn houding tegenover mensen die ‘handtastelijk’ zijn met elkaar:

(Citaat 21)

Interviewer: Eh ja wat, wat vind je ervan als mensen zo zijn?

Peter: Ja, als mensen zo zijn dat moeten ze zelf weten. Ik bedoel eh, misschien eh, hun zijn ook gewoon zo. Maar ik vind, ik ga toch niet zo graag, dat ik er wat mee heb of zo, dat ik echt in dat wereldje terecht kom. Ik, ik zou er wel gewoon mee kunnen praten of zo.

Interviewer: Zouden het goede vrienden van je kunnen worden?

Peter: Ja, echt goede vrienden, ja ik weet niet, als ze gewoon voor de rest aardig zijn of zo. Maar ik weet niet, als ik, ik wil niet, eigenlijk liever niet in dat wereldje, ja dat vind ik niet zo fijn.

Over de eerder genoemde ‘extremiteiten’ (handtastelijkheid) zegt Peter dat ze het zelf moeten weten. Hij voegt daaraan toe dat ze ‘gewoon zo zijn’. Elke keer als respondenten tolerantie tonen ten opzichte van ‘extreme’ homo’s, maken zij een dergelijke verwijzing naar hun ‘aard’: ‘Ze zijn nu eenmaal zo’. Als respondenten zich daarentegen negatief uitlaten over dergelijke ‘extremiteiten’, verwijzen zij naar het gedrag van die ‘extreme’ homo’s: ‘Ze doen zo’. Een voorbeeld daarvan is te vinden in citaat 15, waar Alessio verwijfdheid bestempelt als overdreven gedrag. Tolerantie lijkt alleen mogelijk te zijn als het in iemands aard zit.

Ondanks de tolerantie die Peter belijdt, wil hij er voor zichzelf niks mee te maken hebben. Hij komt er steeds op terug dat hij niet in dat wereldje terecht wil komen. In het laatste stukje is ook opvallend dat hij zegt: ‘... als ze gewoon voor de rest aardig zijn of zo.’. Blijkbaar is het nodig om de extremiteit te compenseren. Peter wil klaarblijkelijk niet discrimineren, maar denkt er niet positief over. Hij contrasteert zichzelf daarom ook met ‘hen’. Hij hoort zelf niet tot die extreme types.

5.5. Tolerantie ten opzichte van de respondenten

De respondenten tonen zich tolerant ten opzichte van ‘extreme’ homo’s vanwege hun aard. Zij verwachten op eenzelfde manier – om hun homoseksuele geaardheid – door anderen geaccepteerd te worden. Verschillende respondenten zeggen opgelucht te zijn geweest op het moment dat iemand hen vertelde dat homoseksualiteit iets is waaraan je niks kunt doen. Esther is er daar één van:

(Citaat 22)

Interviewer: Wanneer heb je het haar verteld?

Esther: Twee jaar terug dus. Toen ik dus gelijk in die twijfel sprong, voor mezelf dan. Zo van nou dan kan dat niet. Als je zulke reacties krijgt dan eh dan moet je het maar niet zijn. Ik dacht dat je het jezelf af kon leren ook tot mijn moeder op een gegeven moment zei van nou ja, moet je

horen, je bent het of je bent het niet.

Tolerantie lijkt een norm te zijn. Homoseksualiteit hoort geaccepteerd te worden, omdat het iets is waar je zelf niks aan kunt doen. Misschien dat deze norm er ook voor zorgt dat jonge lesbiennes en homo's tegenwoordig de meeste reacties van anderen sowieso *kunnen* deproblematiseren. Het is immers erg moeilijk om een reactie die heel duidelijk negatief is, te doen voorkomen als iets dat niet echt belangrijk is. Intolerantie wordt niet meer zo rechtstreeks gebracht als vroeger wel gebruikelijk was, maar moet meer uit impliciete verwijzingen worden geconstateerd. Daardoor is het voor de betreffende jongeren veel gemakkelijker geworden om hun ervaringen te trivialisieren. Het is dan ook niet toevallig dat de meest expliciet intolerante reactie (namelijk die van de vader van Thomas, die 'het' uit hem probeerde te slaan) ook de reactie is die het duidelijkst geproblematiseerd wordt.

Hoofdstuk 6

CONCLUSIE

De centrale vraag van dit onderzoek was: Hoe komt het dat jonge lesbiennes en homo's niet makkelijk lid worden van homo-organisaties? Om die reden is hen zowel gevraagd naar hun houding tegenover homo-organisaties als over hun eigen beleving van hun homoseksualiteit. Jongeren die niet lid zijn van organisaties denken dat het hebben van problemen met je homoseksualiteit de belangrijkste reden zou zijn om lid te worden van dergelijke organisaties. Om die reden is, zoals ook al in de vraagstelling is aangegeven met name aandacht gegeven aan de manier waarop jongeren over (mogelijke) problemen met hun homoseksualiteit praten.

De respondenten vinden dat ze nauwelijks of geen problemen met hun homoseksualiteit hebben. Wanneer anderen problemen (lijken te) hebben met de homoseksualiteit van de betreffende respondent, deproblematiseren ze dat. Omdat ze hun homoseksualiteit als probleemloos presenteren aan de interviewer, hoeven ze ook niks aan eventuele problemen te doen. Ze spreken dus niet de taal van problemen en – eventueel – verzet, en zijn daar ook niet of nauwelijks op *aan* te spreken.

6.1. Politieke consequenties

Terwijl in de jaren zeventig de coming out werd gezien als een politieke stellingname (D'Emilio, 1983), lijkt een dergelijke opvatting betekenisloos te zijn geworden voor de huidige generatie homojongeren. De manier van spreken van de respondenten lijkt nauwelijks meer verbonden te zijn met de seksuele politiek van de jaren zeventig.

Alleen de respondenten die actief waren in homo-organisaties problematiseerden intolerantie, maar dan nog vrijwel uitsluitend wanneer het ging om intolerantie in het algemeen. Het is geen toeval dat juist de jongeren die actief zijn in homo-organisaties makkelijker deproblematiseren dan hun leeftijdsgenoten. De homobeweging heeft een geschiedenis van verzet tegen discriminatie op basis van seksuele voorkeur (Costera Meijer et al, 1991; Duyvendak, 1994). Om de stelling van Gert Hekma (1994) dat jongeren binnen homo-organisaties intolerantie leren herkennen en bespreekbaar maken, te ondersteunen, is echter op basis van dit onderzoek niet mogelijk. Er is meer (longitudoonaal) onderzoek nodig om te onderzoeken wat het verband is tussen lidmaatschap van organisaties en het deproblematiseer-vertoo. Is het bijvoorbeeld zo dat jongeren die meer 'deproblematiserend' zijn ingesteld makkelijker lid worden van een organisatie, of leren jongeren binnen organisaties om negatieve reacties van anderen op hun homoseksualiteit te deproblematiseren?

De 'normale homo' is een relatief nieuwe constructie. Terwijl de homobeweging in de jaren vijftig en de vroege jaren zestig de normaliteit van homoseksualiteit al benadrukte, konden lesbiennes en homoseksuele mannen zichzelf pas succesvol presenteren als 'normale homo's' na de jaren zeventig (Costera Meijer et al, 1991). Het lijkt erop dat 'normaliteit' zodanig is veranderd dat tegenwoordig (sommige) homo's en lesbiennes daar ook deel van kunnen uitmaken.

De verschuiving in discours van een emancipatoire politiek naar een normaliserende politiek, houdt ook in dat het gepolitiseerde vertoog van verzet (in ieder geval door de betrokken jongeren) aan kracht verliest (Costera Meijer et al, 1991). Alhoewel de respondenten zich over het algemeen niet met emancipatoire politiek bezighouden (en zeggen dat ook niet te willen), heeft de manier waarop zij met hun homoseksualiteit omgaan wel sociaal/politieke consequenties. Dat geldt zowel voor henzelf als voor diegenen die hen aan willen spreken op hun homoseksualiteit. De geïnterviewde jongeren stellen ‘normaliteit’ niet ter discussie, maar zetten die juist in om afstand te nemen van ‘extreem’ gedrag. Dit heeft als gevolg dat de bestaande seksuele orde eerder gehandhaafd blijft, dan dat die uitgedaagd of veranderd wordt door deze jongeren.

6.2. De seksuele orde

In bijna alle publicaties over homoseksualiteit wordt gerefereerd aan de problematische status die homoseksualiteit – gezien sociale stigmatisering en discriminatie – in onze samenleving zou hebben. Er wordt daarmee een seksuele orde geïmpliceerd waarin heteroseksualiteit bevoorrecht wordt boven homoseksualiteit. Door homoseksualiteit te vergelijken met heteroseksualiteit worden echter de verschillen binnen die brede categorieën veronachtzaamd. Homoseksuele mannen en lesbische vrouwen zijn niet allemaal over één kam te scheren. Dit is de reden dat sommige auteurs het liever hebben over ‘homoseksualiteiten’ dan over ‘homoseksualiteit’ (zie bijvoorbeeld Bell en Weinberg, 1978).

Het onderzoek dat hier beschreven wordt, maakt duidelijk dat de seksuele orde voor de respondenten niet een eenvoudig onderscheid laat zien tussen bevoorrechte heteroseksualiteit en achtergestelde homoseksualiteit. De meeste geïnterviewde jongeren zetten zich af tegen ‘extreme’ vormen van homoseksueel gedrag, die zij als ‘abnormaal’ veroordelen. Zij construeren een seksuele orde die onderscheid maakt tussen de ‘goede’, ‘normale’ homo of lesbische en de ‘slechte’, ‘extreme’ homo of lesbische. De respondenten rekenen zichzelf tot de categorie van ‘normale’ homo’s en lesbiennes.

De manier waarop de respondenten ‘(ab)normaliteit’ gebruiken om ‘extreme’ vormen van homoseksueel gedrag af te wijzen, lijkt erg sterk op de manier waarop heteroseksuele jongeren hetzelfde argument gebruiken om homoseksualiteit in het algemeen af te wijzen (Van Overbeek en Renkens, 1998). Zowel homoseksuele als heteroseksuele jongeren zeggen dat mensen ‘normaal’ moeten doen, willen ze geaccepteerd worden.

Hoewel ‘normaliteit’ als norm lijkt te gelden voor zowel homo- als heteroseksuelen, lijkt die echter – impliciet – gebaseerd te zijn op heteroseksuele ideeën over wat ‘normaal’ is. Elk gedrag dat homo’s en lesbiennes zichtbaar zou kunnen onderscheiden van anderen, wordt gezien als ‘abnormaal’. Het gaat dan onder andere om een afwijkende manier van kleden en gedragen en om een niet-conventionele seksuele moraal. De manier waarop homoseksuele jongeren denken over hun seksualiteit is niet gebaseerd op zichtbare lesbische of homoseksuele (voor)beelden⁸. Deze beelden zijn afwezig ofwel erg onaantrekkelijk voor de geïnterviewde jongeren. Het lijkt erop dat de manier waarop homoseksuele jongeren naar hun seksualiteit kijken, is gebaseerd op de manier waarop hetero’s tegen de homowereld aankijken.

6.3. De paradox van tolerantie

Tegenwoordig is het in veel westerse landen zo dat de manier waarop hetero’s tegen de homowereld aankijken mede wordt bepaald door een vertoog van tolerantie. Het vertoog van tolerantie heeft een ambigue structuur. Wanneer homoseksualiteit getolereerd wordt, maakt men er weliswaar niet expliciet een probleem van, maar neemt men het toch ook niet als van-

zelfsprekend aan. Tolerantie betekent dus niet automatisch dat ook positief gedacht wordt over homoseksualiteit. Om die reden spreekt men ook wel over schijntolerantie. Daarmee wordt de intentie van de tolerante persoon echter tekort gedaan. Het hoeft niet zo te zijn dat hij of zij niet meent dat anderen zo mogen zijn als ze willen. Er zijn echter wel grenzen aan de tolerantie. Veel mensen willen niet met homoseksualiteit worden geconfronteerd, geassocieerd of geïdentificeerd.

Brendan Gough (1998) heeft onderzoek gedaan naar de manier waarop mannen over mannelijkheid en homoseksualiteit praten in kleine gespreksgroepjes. Hij vond dat zijn respondenten nauwelijks negatieve dingen konden zeggen over homoseksualiteit zonder daarop aangesproken te worden door anderen of zonder zelf al te beginnen met een ‘disclaimer’, zoals: “Ik heb niks tegen homo’s, maar...”. Het is blijkbaar niet gepast om tegen homo’s te zijn, want anders zou het niet nodig zijn om met zo’n ‘disclaimer’ te komen. De bevindingen van Gough komen overeen met onderzoeksresultaten van het Nederlandse onderzoek door Van Overbeek en Renkens (1998), waarbij ook werd gevonden dat men tolerant moet zijn tegenover homoseksualiteit.

De oorzaak dat jongeren hun homoseksualiteit deproblematiseren, zou mede kunnen liggen in de paradoxale boodschap die van het tolerante vertoog uitgaat. Mensen die uitdrukking geven aan tolerantie brengen twee tegengestelde boodschappen over. Aan de ene kant zeggen ze dat het niet geeft om homoseksueel te zijn. Aan de andere kant geven ze toch impliciet of expliciet aan dat ze er moeite mee hebben (en er bijvoorbeeld nog aan zouden moeten “wennen”). Deze ambiguïteit lijkt veel op de ambiguïteit van deproblematiseren. Ook daarbij wordt aan de ene kant gezegd dat er geen probleem is (in dit geval met intolerantie), maar is het aan de andere kant wel iets wat moeilijk gevonden wordt. Doordat het überhaupt nog nodig is het daarover te hebben, wordt duidelijk dat het niet vanzelfsprekend probleemloos is. Het lijkt zo te zijn dat deproblematiseren te maken heeft met het tolerante vertoog over homoseksualiteit dat bestaat in de samenleving.

De ambigue structuur van tolerantie zou kunnen leiden tot wat Bateson (1972) een dubbele binding noemt voor degenen die worden getolereerd. Het is voor de lesbische of homoseksuele tiener niet of nauwelijks mogelijk een gepaste reactie te geven op zo’n paradoxale boodschap. Een gepaste reactie op de negatieve (intolerante) binding zou boosheid kunnen zijn, of als hij of zij het ermee eens zou zijn dat er iets mis is met homoseksualiteit, zou de jongere hulp kunnen zoeken om van zijn of haar ‘afwijking’ af te komen. Hij of zij zou op de positieve (accepterende) binding kunnen reageren door open en zorgeloos homoseksueel te zijn. Als de twee bindingen samenkomen worden die mogelijkheden afgesloten. Het is voor de jongere niet mogelijk om rechtlijnig op paradoxale communicatie te reageren, zonder daarvoor gestraft te worden (bijvoorbeeld door de uiting van homoseksueel gedrag af te wijzen) of zich schuldig te gaan voelen (bijvoorbeeld over zijn of haar boosheid).

De meest waarschijnlijke oplossing is om zulke ambigue communicatiepatronen te voorkomen (Watzlawick et al, 1970). In het geval van homoseksuele jongeren hebben zij de neiging om onaangenaamheden te voorkomen door zich zo onopvallend mogelijk op te stellen. Ze proberen niet op te vallen als homo of lesbienne, zodat ze homoseksueel kunnen zijn (hoewel niet of nauwelijks openlijk) zonder dat het nodig is om zich boos te maken (politieke actie te ondernemen) of zich erbij neer te moeten leggen dat ze een ‘afwijking’ hebben, waaraan gewerkt moet worden. Zoals we gezien hebben in hoofdstuk 5 zijn dat precies de effecten van deproblematiseren: ze hoeven geen politieke actie te ondernemen en zich ook niet te beraden op hun eigen positie.

6.4. Consequenties voor homo-organisaties en aanbevelingen

Het voorafgaande heeft consequenties voor de manier waarop homo-organisaties met jongeren om kunnen gaan. Een eerste consequentie is dat oudere homo's en lesbiennes die hun leven lang hebben gestreden voor gelijkberechtiging van homoseksuelen, niet bij jongeren zouden moeten zoeken naar sporen van hun eigen activisme. Waarschijnlijk leidt dat alleen maar tot teleurstellingen en verwijten als blijkt dat die jongeren het activisme niet delen. Sommigen zouden uit de gegevens uit dit onderzoek wellicht de conclusie trekken dat homo-jongeren hun eigen onderdrukking reproduceren en legitimeren door 'normaliteit' na te streven en 'abnormaliteit' af te wijzen. Op een dergelijke manier hebben verschillende personen die actief zijn in de homobeweging of binnen lesbische en homostudies recentelijk hun ontevredenheid geuit over het normaliserende vertoog van homoseksuele jongeren in een aantal kranten en tijdschriften⁹.

Waarom zouden we echter de normaliserende uitingen van jongeren van de hand wijzen als uitingen van een 'vals bewustzijn'? Het zou best zo kunnen zijn dat deze jongeren alleen maar authentiek zichzelf zijn als ze deproblematiseren. De 'normale homo' is niet zo maar een toevallige constructie, maar het is een centraal thema in de manier waarop homoseksuele jongeren over hun seksualiteit nadenken (of in ieder geval de manier waarop ze erover praten). Om hen te vragen om zich te verzetten tegen normaliteit, zou dan een paradoxale opgave zijn: om zichzelf te kunnen zijn moeten ze zichzelf geweld aandoen.

Een andere reden om voorzichtig te zijn met verwijten aan homoseksuele jongeren over de manier waarop zij met hun homoseksualiteit omgaan, is van politieke aard. Als iemand zich in een marginale positie bevindt, zou die persoon niet verantwoordelijk gehouden moeten worden voor zijn of haar eigen onderdrukking. Het verwijt dat jongeren de 'normale' seksuele orde in stand houden, overschat mijns inziens de invloed die zij daarop hebben. Daarbij kunnen dergelijke verwijten alleen maar tot polarisaties leiden binnen de homobeweging. Om die reden is het niet alleen een moreel punt, maar vooral ook een strategisch punt. Door jongeren verwijten te maken, wordt de kloof tussen hen en de homobeweging vergroot in plaats van verkleind. Er kan dan weinig inzet meer verwacht worden van die jongeren.

Homoseksuele jongeren bevinden zich in een paradoxale situatie. Deze paradox heeft te maken met de spanning die bestaat tussen gelijkheid en verschil. Het is moeilijk voor jongeren om anders te zijn dan anderen. Juist tijdens de adolescentie is het gevaar van sociale uitsluiting erg groot. Daarentegen is het ook moeilijk om hetzelfde te zijn dan anderen. Dat leidt immers tot onzichtbaarheid, wat weer eenzaamheid tot gevolg heeft. Zoals al is aangegeven is er uit een dergelijke paradoxale situatie geen eenduidige uitweg. Je kan het nooit goed doen. Waarschijnlijk geldt dit sterker voor jongeren dan voor ouderen, die vaak minder afhankelijk zijn van een bepaalde sociale omgeving.

De homobeweging heeft te maken met een paradox die lijkt op die waar homoseksuele jongeren zich in bevinden. Het is de vraag of de homobeweging zich als 'ander' zou moeten verzetten tegen de dominante sociale orde om die te veranderen, of dat ze zich als 'gelijke' zou moeten hechten aan 'normaliteit' om de sociale orde van binnenuit te veranderen. Het gevaar van de eerste optie is dat de dominante cultuur zich niks aan de homosubcultuur gelegen laat liggen, waardoor met name jongeren die nog geen deel hebben aan die subcultuur buiten de boot vallen. Het gevaar van de tweede optie is dat homo's en lesbiennes zichzelf geweld aan moeten doen om maar 'normaal' te zijn en dat mensen die geen aanspraak kunnen maken op 'normaliteit' buiten de boot vallen. Het is opmerkenswaardig dat beide opties zijn gericht op verandering van de 'normale' seksuele orde. Daarin verschilt deze paradox van die waarin de jongeren verkeren. Deze politieke insteek is namelijk niet of nauwelijks aan jongeren besteed.

Als het gaat om de manier waarop homo-organisaties met jongeren om zouden moeten

gaan, speelt deze paradox ook een rol. Homojongeren die niet deelnemen aan activiteiten van homo-organisaties hebben van zichzelf niet het idee dat ze problemen hebben en zeggen daarom ook geen behoefte te hebben aan georganiseerd contact met andere homo's en lesbiennes. Hoewel een probleem-georiënteerde aanpak deze jongeren dus niet erg enthousiast zal maken, betekent dat niet dat organisaties niet klaar zouden moeten staan om jongeren met problemen op te vangen. Er zijn jongeren met problemen die aangepakt zouden moeten worden (wat onder meer blijkt uit reacties van jongeren die wel aan het onderzoek mee wilden doen, maar dat niet mochten van hun ouders), maar dat zou andere jongeren dan weer af kunnen schrikken.

Hoewel homo-organisaties veel meer te bieden kunnen hebben dan hulp bij problemen, lijkt het geen oplossing om alleen in de sfeer van voorlichting of reclame iets te veranderen. Het is de vraag in hoeverre een ander imago van organisaties de jongeren wel over de streep zou trekken om lid te worden. De houding tegenover homo-organisaties lijkt al bepaald te zijn voor de respondenten tijdens het interview erover na gaan denken waarom ze eigenlijk geen lid willen worden van dergelijke organisaties. Homo-organisaties behoren voor de jongeren tot de homoseksuele, en dus 'andere', subcultuur. Om die drempel zo ver mogelijk te verlagen zouden organisaties zoveel mogelijk moeten aansluiten bij de bestaande jongerencultuur.

Het zou goed zijn als homo-organisaties heel goed bij zichzelf te rade gaan over wat ze voor en met jongeren willen doen of wat ze voor hen willen betekenen. Gaat het er in de eerste plaats om het eigen ledenbestand zo hoog mogelijk te maken en houden? Gaat het erom dat die jongeren geholpen moeten worden door een moeilijke tijd? Gaat het misschien om de input die deze jongeren (uiteindelijk) kunnen geven voor de emancipatie van homo's en lesbiennes? Het lijkt erop dat op geen van deze thema's jongeren echt te mobiliseren zouden zijn.

In plaats van zeltjes te willen winnen, zou het een goed idee zijn voor homo-organisaties zich meer als service-instelling te presenteren. Er zou dan een breed aanbod moeten zijn van diensten en activiteiten, waarbij jongeren zelf kunnen shoppen, zonder daarna meteen lid te moeten worden. Wanneer er dan specifieke behoeften zijn, bestaat in ieder geval de mogelijkheid voor jongeren om ergens naartoe te gaan. Gezien de drempel die echter ook bestaat om contact op te nemen met bijvoorbeeld het Gay and Lesbian Switchboard (wat toch een tamelijk anonieme en laagdrempelige service lijkt, buiten dat het relatief onbekend is), zouden ook hier echter geen wonderen van verwacht moeten worden.

Dit rapport is niet bedoeld om tegen een probleemgerichte of politieke benadering te pleiten. Het lijkt echter niet waarschijnlijk dat jongeren ervoor warm zullen lopen om voor politieke doelen te strijden. De meeste respondenten construeren stereotype beelden van homo's en lesbiennes als iets waar ze weinig van moeten weten. Blijkbaar is afwijkend gedrag nog altijd een geldige reden om niet geaccepteerd te worden. Wat dat betreft is er op het vlak van emancipatoire politiek nog wel het een en ander te bereiken. Of de geïnterviewde jongeren uiteindelijk die politieke strijd ook aan zullen gaan, zal in de toekomst moeten blijken.

NOTEN

1. Ze bestaan echter op een heel aparte manier. Sociaal gezien bestaan ze niet of nauwelijks. Vaak hebben ze nog met niemand over hun seksuele voorkeur gepraat, of alleen met een paar heel belangrijke mensen (zoals ouders of een beste vriend(in)). Dat ze ook geen deel uit willen maken van homo-organisaties maakt hen een onzichtbare groep.
2. Jan Willem Duyvendak presenteert in zijn boekje ‘De verzuiling van de homobeweging’ (1994) een andere benadering richting homo-organisaties. De vraag zou volgens hem niet zozeer moeten zijn *waarom* er dergelijke organisaties zouden moeten zijn, maar *waarom niet*. De homoseksuele subcultuur kan volgens hem een plaats in de samenleving innemen die te vergelijken is met de vroegere zuilen. Problemen zouden dan niet de belangrijkste reden (hoeven te) zijn voor het bestaan van dergelijke organisaties. Wel zou de dominante cultuur door de homoseksuele subcultuur uitgedaagd moeten blijven worden. De vraag blijft dan echter open waarom mensen lid zouden worden van homo-organisaties, of – in het geval van jongeren – waarom ze er geen lid van blijken te worden.
3. In januari 1998 ging bijvoorbeeld het hoofdartikel van de HP/De Tijd over de “Happy Homo”. De conclusie daarin was, gebaseerd op een aantal interviews met twintigers in een bekende homobar in Amsterdam, dat de huidige generatie jonge homo’s eigenlijk helemaal geen problemen meer heeft met hun homoseksualiteit. Tijdens de Gay Games verschenen er in allerlei kranten artikelen, waarin trots gemeld werd hoe tolerant Nederlanders waren ten opzichte van homo’s en lesbiennes, dat zo’n evenement hier gehouden kon worden. De spelen waren dan eigenlijk ook alleen maar goed voor de arme homoseksuelen uit andere landen waar de tolerantie niet zo vergevorderd was als in ons land.
4. Dit en het volgende hoofdstuk zijn in een eerdere versie gepresenteerd op *The International Conference on Discourse & the Social Order* in Birmingham op 16 juli 1998 en op het congres *Queer Games? Theories, Politics, Sports* in Amsterdam op 29 juli 1998.
5. Ook zou gezegd kunnen worden dat daarmee gebrek aan acceptatie het ‘probleem’ zou zijn dat wordt gedeproblematiseerd. Het is echter de vraag of er wel over ‘problemen’ gesproken zou moeten worden als de respondenten zelf er niet over praten als problemen. De manier waarop zij over (mogelijke) intolerantie praten heeft een ambigue structuur, die sterk lijkt op wat Billig (1988) vond in zijn onderzoek over raciale vooroordelen. Het ‘probleem’ wordt tegelijkertijd erkend (al is het maar doordat het überhaupt nodig is om erover te praten) en tegengesproken. Zoals Billig betoogt zou het verkeerd zijn om ervan uit te gaan dat de ‘echte’ ervaring van de respondenten zou zijn dat zij een probleem hebben, waarbij het deproblematiseren ‘alleen maar’ bedoeld zou zijn als camouflage. De problemen zijn experientieel gezien niet ‘echter’ dan het deproblematiseren.
6. Aan de andere kant zijn er ook situaties waarin discussies over persoonlijke problemen juist meer en meer in het brandpunt van de aandacht staan. Bijvoorbeeld talkshows (zoals die van

Jerry Springer) waarin verhalen over interpersoonlijke problemen centraal staan, worden steeds populairder.

7. Er zijn minstens twee manieren waarop de interviewcontext gedeproblematiseerde vertogen waarschijnlijker maakt. De interviewer hoort zichzelf niet te presenteren als iemand die heel erg emotioneel betrokken is en belang heeft bij de resultaten van het onderzoek (Miller en Glassner, 1997). Hoewel de respondent die emotie wel ten toon zou kunnen spreiden, zou dat toch waarschijnlijker zijn als degene met wie hij of zij praat (de interviewer) dat ook zou doen. Daarnaast is deproblematiseren waarschijnlijk(er) in een interview, omdat een deproblematisering ook de functie kan hebben om een onderwerp af te sluiten in een gesprek. Drew en Holt (1995) laten zien dat bepaalde trivialiserende gezegden (zoals 'zo is het leven nu eenmaal') een dergelijke functie kunnen hebben in gesprekken. Hoewel deproblematiseren af en toe die functie kan hebben (zoals in citaat 11, waar Esther zegt dat veel mensen moeten wennen aan homoseksualiteit), kunnen de meeste deproblematiseringen niet alleen maar vanuit retorische functies worden verklaard.

8. Het is daarnaast ook niet eens gebaseerd op enig ander positief gedefinieerd beeld. Hun homoseksualiteit is bepaald door een negatief gedefinieerde 'normaliteit'.

9. De beste voorbeelden daarvan kunnen worden gevonden in het hierboven (in noot 3) genoemde artikel in HP/De Tijd. Het positieve beeld dat de jongeren over hun coming out daarin presenteren, wordt door (oudere) prominente homo's tegengesproken.

REFERENTIELIJST

- Baerveldt, C. (1998). *Culture and the Consensual Coordination of Action*. Nijmegen: Unpublished doctoral dissertation.
- Baerveldt, C. & Verheggen, Th. (in press). Enactivism and the epistemological basis of cultural psychology. *Culture & Psychology*.
- Bateson, G. (1972). *Steps Towards an Ecology of Mind: Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution and epistemology*. London: Granada Publishing.
- Bell, A. P. & Weinberg, M. S. (1978). *Homosexualities: A study of diversity among men and women*. New York: Simon & Schuster.
- Billig, M. (1988). The notion of 'prejudice': Some rhetorical and ideological aspects. *Text*, 8, 91-110.
- Billig, M., Condor, S., Edwards, D., Gane, M., Middleton, D., & Radley, A. (1988). *Ideological Dilemmas: A social psychology of everyday thinking*. London: Sage Publications.
- Bozett, F. W. & Sussman, M. B. (1990). Homosexuality and Family Relations: Views and research issues. *Marriage and Family Review*, 14, 1-8.
- Cockx, F. (1998). From identity towards identization. Paper, presented at the conference 'Queer Games: Theories, politics, sports', Amsterdam.
- Costera Meijer, I., Duyvendak, J. W., & Kerkhof, M. P. N. van (Eds.) (1991). *Over Normaal Gesproken: Hedendaagse homopolitiek*. Amsterdam: Schorer.
- D'Emilio, J. (1983). *Sexual Politics, Sexual Communities: The making of a homosexual minority in the United States 1940-1970*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Dingwall, R. (1997). Accounts, interviews and observations. In: G. Miller & R. Dingwall (Eds.). *Context and Method in Qualitative Research* (pp. 51-65). London: Sage Publications.
- Drew, P. & Holt, E. (1995). Idiomatic expressions and their role in the organization of topic transition in conversation. In: M. Everaert, E. van der Linden, A. Schenk, & R. Schreuder (Eds.). *Idioms: Structural and psychological perspectives* (pp. 117-132). Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Duyvendak, J. W. (Ed.) (1994). *De Verzuiling van de Homobeweging*. Amsterdam: Sua.
- Edwards, D. (1997). *Discourse and Cognition*. London: Sage Publications.
- Edwards, D. & Potter, J. (1992). *Discursive Psychology*. London: Sage Publications.
- Goggin, M. (1993). Gay and lesbian adolescence. In: S. Moore & D. Rosenthal (Eds.). *Sexuality in Adolescence*. London: Routledge.
- Gough, B. (1998). Projecting the gay other: Men, masculinity and the discursive reproduction of homophobia. In: R. Forrester & C. Percy (Eds.). *Proceedings of the International Conference on Discourse and the Social Order*. Birmingham: Aston University.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Greenwood, J. D. (1994). *Realism, Identity and Emotion: Reclaiming social psychology*. London: Sage Publications.
- Hekma, G. (1994). 'De hetero's komen binnen in brood verborgen': Het tegendraadse leren van homoseksuele jongeren. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 21, 152-175.

- Hekma, G. (1994a). *'Als ze maar niet provoceren': Discriminatie van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen in de georganiseerde sport*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Herdt, G. (Ed.) (1989). *Gay and Lesbian Youth*. New York: Harrington Park Press.
- Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (1997). Active interviewing. In: D. Silverman (Ed.). *Qualitative Research: Theory, method and practice*. London: Sage Publications.
- Jansz, J. (1993). Het narratief als betekenisverlener. *Psychologie & Maatschappij*, 64, 212-224.
- Kersten, A. (1991). Een bijzonder gevoel: Zelfbepaling en de verwerving van een lesbische identiteit. In: I. van der Zande (Ed.). *Het is Meisjes Menens: Inleiding meisjesstudies*. Amersfoort: Acco.
- Ketting, E. & Soesbeek, K. (Eds.) (1992). *Homoseksualiteit en Krijgsmacht: Een onderzoek naar geneigdheid en praktijk van discriminatie op grond van seksuele voorkeur binnen de Nederlandse krijgsmacht*. Delft: Eburon.
- Lankveld, T. van (1996). *De Vanzelfsprekendheid van Natuurlijkheid*. Nijmegen: Unpublished masters thesis.
- Locker, D. (1981). *Symptoms and Illness*. London: Tavistock Publications.
- Miller, J. & Glassner B. (1997). The 'inside' and the 'outside': Finding realities in interviews. In: D. Silverman (Ed.). *Qualitative Research: Theory, method and practice*. London: Sage Publications.
- Newman, B. S. & Muzzonigro, P. G. (1993). The effects of traditional family values on the coming out process of gay male adolescents. *Adolescence*, 28, 213-226.
- Nisbett, R. E. & Wilson, T. D. (1977). Telling more than we can know: Verbal reports on mental processes. *Psychological Review*, 84, 231-259.
- Overbeek, N. van, & Renkens J. (1998). *De Heteroseksuele School*. Nijmegen: Wetenschapswinkel.
- Potter, J. & Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology: Beyond attitudes and behaviour*. London: Sage Publications.
- Rotheram-Borus, M. J. & Fernandez, M. I. (1995). Sexual orientation and developmental challenges experienced by gay and lesbian youths. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 25, 26-39.
- Sacks, H. (1984). On doing "being ordinary". In: J. M. Atkinson & J. C. Heritage (Eds.). *Structures of Social Action: Studies in conversation analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sanders, G. (1977). *Het Gewone en het Bijzondere van de Homoseksuele Leefsituatie*. Deventer: Van Loghun Slaterus.
- Savin-Williams, R. C. (1990). Gay and Lesbian Adolescents. *Marriage and Family Review*, 14, 197-216.
- Segal, A. (1998). En/Gendering our selves: Perceptions of identity in Sweden and the Netherlands. Paper presented at the *Queer Games? Theories, Politics, Sports* Conference.
- Steenderen, B. van (1987). *Homo Worden, Homo Zijn*. Utrecht: Publikatiereeks Homostudies.
- Watzlawick, P., Beavin, J. H., & Jackson, D. D. (1967). *Pragmatics of Human Communications*. New York: Norton & Company.
- Westerhof, G. & Voestermans, P. (1995). Het belang van spreken: De economie van taalhandelingen in het werk van Pierre Bourdieu. *Psychologie & Maatschappij*, 71, 142-154.
- Wetherell, M. (in press). Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse and Society*.